

Araştırma Makalesi

TRABZON İLİ 2 NO.LU KENTSEL SİT ALANI'NIN KORUMA BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ**Tuğçe SEYMEN[†], Burhan SATICI^{††}**[†] İstanbul Ticaret Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, Türkiye^{††} İstanbul Ticaret Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, İstanbul, Türkiye

seymen.tgc@gmail.com, bsatici@ticaret.edu.tr

 0009-0008-9129-6498,0000-0002-8919-6016**Atıf/Citation** : SEYMEN, T., SATICI, B., (2024). Trabzon İli 2 No.lu Kentsel Sit Alanı'nın Koruma Bağlamında Değerlendirilmesi, Journal of Technology and Applied Sciences 7(1) s. 55-76, DOI: 10.56809/icujtas.1418678**ÖZET**

Kentsel sit alanları, kentin tarihten aktarılan nitelikli yapı stoğunu, keşfedilmiş yapı teknolojilerini, sosyo-kültürel yansımalarını, kentin ve insanlığın ekonomik izlerini yani tarihsel sahneye ait her bir ögeyi niteliği ve niceliği bağlamında bütüncül bir koruma anlayışıyla ileriki yıllara taşıyabilmeyi amaçlayan sınırı belirlenmiş alanlardır. Tarihi yapılar ve tarihi çevrede bulunan tüm yapısal öğeler kendisi ile birlikte birçok olguyu yansıtmakta olduğundan geçmiş ile ilgili bilgiler vermekte ve geleceğe aktarılmayı beklemektedir, yani her bir alan kent için bir bilgi arşividir. Ek olarak bahsedilen sit alanları, tescil edilmiş yapıların ve diğer tarihi öğelerin sayıca çoğunluk göstermesinden ve bölgesel olarak özelliklerinin korunma gücü yüksek olan alanlar olduğundan yapı ölçeğinde koruma olgusu dışında bütüncül koruma olgusu için yüksek potansiyel taşırlar, bu da kentin tarihi ve geleceği için bir fırsattır. Fakat ülkemizde geçmişten günümüze koruma olgusu geliştiği halde pek çok farklı etmen kaynaklı olarak tarihi yapılar, tarihi çevreler ve hatta kentsel sit alanları yeteri kadar korunamamakta, koruma çalışmaları ise belgeler üzerinde kalmakta veya tekil yapı çerçevesinde gerçekleştiği görülmektedir. Bahsedilen sit alanları tarihsel açıdan eşsiz ve birbirinden farklı oldukları için kentsel ve bölgesel olarak tarihi incelenmeli, koruma fikirleri bütüncül açıda ve günümüze teknik anlamda aynı zamanda sosyo-kültürel bağlamda entegre edilebilecek şekilde üretilmelidir. Bu kapsamda, Trabzon ili 2 No.lu kentsel sit alanı koruma sorunları çerçevesinde örnek alınmıştır. Etüt-analiz ve tarihsel incelemesi sonucunda elde edilen verilerden hareketle koruma sorunları belirlenmiş ve değerlendirme yapılmıştır. Tarihinin çok katmanlı oluşundan dolayı kadim bir kent olarak nitelendirilebilen Trabzon ilinin, kronolojik sırasıyla Roma İmparatorluğu, Bizans İmparatorluğu, Rum Pontus Devleti (Komnenos Hanedanlığı), Osmanlı İmparatorluğu ve Cumhuriyet Dönemi tarihinin parçası olarak toprak sahipliği yapıldığı bilinmektedir. Trabzon ili 2 No.lu sit alanı ise bu devirlerin tümüne şahitlik etmiş bir bölgedir. Alan incelemesi yapıldığında önemli sorunların başında tarihi alanın tek yapı ölçeğinde koruma olgusunun kaldığı bütüncül olarak düşünülmediğinden dolayı anıtsal ve büyük sivil yapılar haricindeki yapıların genellikle bozulmalara uğradığı görülmektedir. Bu bozulmalara neden olan en büyük etmenlerden bir diğeri ise alanın tarihi dokusunun günümüzün ihtiyaçlarının karşılayamamasıdır. Günümüz ihtiyaçlarını teknik açıdan karşılayamayan yapıların ihtiyaçlarına ve aslına uygun şekilde bakım ve onarım görmeleri gerekmektedir. Günümüzdeki çeşitli işlevlerin ihtiyaçlarını karşılayamayan yapıların işlevsel değişikliğe gidilmesi de değerlendirmeler arasına alınmalıdır. Sit alanları bütünsel olarak incelenmesi gerektiğinden günümüz işlevlerinin yeterliliği de yapı düzeyinde kalmamalı ve tüm sınırlı bölgenin işlevsel analizi yapılar bölgedeki ihtiyaçların karşılanıp karşılanmadığı kentsel konumu ile karşılaştırılarak irdelenmelidir. İşlevleri yetersiz olan yapı ve alanlarda ekonomik düzey düşmekte ve mülkiyeti kişilere ait olan yapıların gerekli onarımları maddi yetersizlikten ötürü yapılamamaktadır. Bu sebepten genellikle konut işlevine sahip olan yapılar ciddi bozulmalara sahip olabilmektedir. Ayrıca içinde bulunulan alan yeterli işlevi kentliye sunmadığı zaman alan günün belirli saatleri sessizleşmekte ve Vandalizm'e ön ayak oluşturmaktadır. Tarihsel süreçte gelişen koruma anlayışının bir yansıması olan koruma amaçlı imar planları ise belirli noktalarda kâğıt üzerinde olmaktan ileri gidememiş, niteliksiz yeni yapılar, tarihi yapıları niteliksiz ekler ve tarihi çevreye niteliksiz öğeler konusunda ise uygulama konusunda yetersiz kalmıştır. 2 No.lu kentsel sit alanının koruma sorunları tüm olgular çevresinde incelenmiş; bozulmaya neden olan etmenler sebepleri, haritalar ve görseller ile desteklenmiştir. Sonuç olarak, Trabzon ilinin ilk izlerini taşıyan ve tarihi kent merkezini oluşturan kentsel bir sit alanının neden korunmadığı ile ilgili sorunlar belirlenmiş ve nasıl korunabileceği hakkında değerlendirme yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kentsel sit, tarihi çevre koruma, tarihi yapı koruma, restorasyon, Trabzon

Geliş/Received : 12.01.2024

Gözden Geçirme/Revised : 19.02.2024

Kabul/Accepted : 13.04.2024

EVALUATION OF THE CONSERVATION CONTEXT OF URBAN SITE NO:2 IN TRABZON PROVINCE

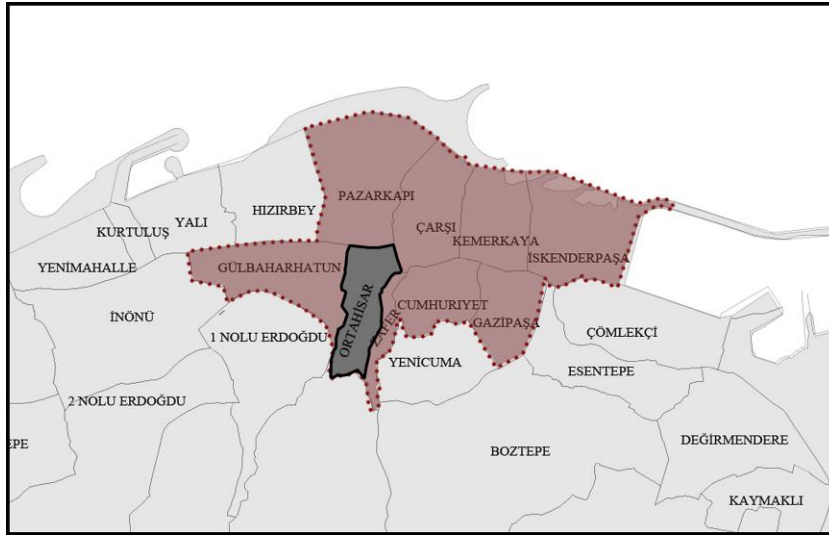
ABSTRACT

Urban conservation areas are defined areas aimed at conserving, in a comprehensive manner in terms of both quality and quantity, the historical fabric of a city transferred from history, qualified building stock, discovered building stock, discovered building technologies, socio-cultural reflections, and the economic traces of the city and humanity for future years. Historical structures and all elements within the historical environment reflect many phenomena. They provide information about the past and await to be passed on the future, making each area a knowledge archive for the city. Furthermore, the aforementioned urban site areas, due to their predominance in terms of registered buildings and other historical elements, and their high regional conservation capacity, inherently harbour a significant potential for integrated preservation beyond the concept of structural conservation. This, in effect, presents an opportunity for the city's historical and future prospects. However, despite the development of the concept of conservation from the past to the present in our county, historical buildings, historical environments, and even urban sites areas are often inadequately protected due to various factors. Conservation efforts are observed to remain largely on paper or are carried out within the framework of individual buildings. The mentioned urban sites, being unique and distinct from each other from a historical perspective, require in-depth historical and regional examination. Conservation concepts should be developed in a holistic manner and should be integrated not only from a technical standpoint but also within the socio-cultural context and also ensuring their applicability to the present day. In this context, Trabzon province's No:2 urban site area has been taken as an sample in terms of conservation problems. Based on the data obtained from site-analysis and historical examination, conservation issues have been identified and evaluated. Trabzon province, which can be characterized as an ancient city due to its multi-layered history, is known to have been a part of the chronological sequence of the Roman empire, the Byzantine Empire, the Pontic Greek State (Komnenos Dynasty), the Ottoman Empire, and the Turkey Republic Era. Trabzon province's urban conservation area no:2, on the other hand, has witnessed all these eras. When the site is examined, one of the major issues is that the conservation concept for the historical area remains at the level of individual buildings, and it is not often considered holistically. As result, it is observed that structures other than monumental and large civil buildings tend to undergo deterioration. Another significant factor contributing to this deterioration is the historical fabric of the area not being able to meet the needs of the present day. Buildings that cannot meet the technical requirements of today need to undergo maintenance and repairs in a manner that is in line with their original design and requirements. It should also be considered undertake functional changes for historical buildings that cannot meet the needs of various functions in the present day. Since conservation areas need to be examined comprehensively, the adequacy of current functions should not be limited to the building level alone. An analysis of the entire defined area should be conducted to assess whether the needs in the region are being met, and this should be compared with the urban context. In structures and conservation site areas with inadequate functions, the economic level declines, and the necessary repairs to privately owned buildings cannot be carried out due to financial constraints. For this reason, structures primarily used for residential purposes can often experience significant deterioration. Furthermore, when the current area fails to provide sufficient function to the urban population, it can become quiet during certain hours of the day and may contribute to the occurrence of vandalism. Conservation-oriented zoning plans, which are a reflection of the evolving preservation concept throughout history, have, in some instances, remained on paper without being effectively implemented. They have often fallen short in preventing the construction of low quality new buildings, making inappropriate additions to historical structures, and introducing unsuitable elements into the historical environment. The conservation issues of urban site area no:2 have been examined in relation to all relevant factors and the factors leading to deterioration, along with their causes, have been supported by maps and visuals. As a result, an evaluation was made on how an urban site, which bears the first traces of the province of Trabzon and constitutes the historical city center, could not be protected by determining the problems and how it could be protected.

Keywords: Urban site, historical environment conservation, historical structure conservation, restoration, Trabzon

1. GİRİŞ

Kentsel sit alanları, kültürel mirasımızı oluşturan mimari öğelerin ve bu yapılı çevre ile birlikte günümüze taşınan dil, müzik, sosyal düşünceler, din, ekonomi ve politika anlayışlarının kanıtlarını taşıyan çevreyi korumayı ve geleceğe aktarmayı amaçlayan sınırlardır. Bu sınırlar mimari yapılar ölçeğindeki sanat ve teknik yapı değerinden başlayıp aynı zamanda bölgenin yaşanmışlık değerlerini bütünsel olarak korumayı amaçlayan bir düşünce ile oluşturulmaktadır. 2017 tarihli 681 karar No.lu İlke Kararları Kentsel Sitler, Koruma ve Kullanma Koşulları toplantısında da, ‘Kentsel sitler; mimari, mahalli, tarihsel, estetik ve sanat özelliği bulunan ve bir arada bulunmaları ve bir bütün olarak o yerleşmenin ait oldukları dönemin yaşam biçimini gelecek nesillere aktarmaları sebebiyle teker teker taşıdıkları kıymetten daha fazla kıymeti olan kültürel ve tabii çevre elemanlarının (yapılar, bahçeler, bitki örtüleri, yerleşim dokuları, duvarlar, sokak ve meydanlar, vb.) birlikte buldukları alanlardır.’ diye belirtilmiştir. Koruma olgusunun kütle ölçeğinde kalmaması gerektiği, tüm tarihi çevre öğeleriyle birlikte bütünlük değerlendirilmesi gerektiği tasdiklenmiştir. Fakat tarihi çevre alanlarının sit alanı ilan edilmesi öncesinde olan geçmişi ve sit alanları için hazırlanan koruma amaçlı imar planlarının uygulanma ve denetlenme düzeyi tartışılır olduğundan çoğu bilgi niteliğindeki yapı kaybolmuş veya yanlış onarım sonucu niteliğini kaybetmek ile karşı karşıya kalmıştır.

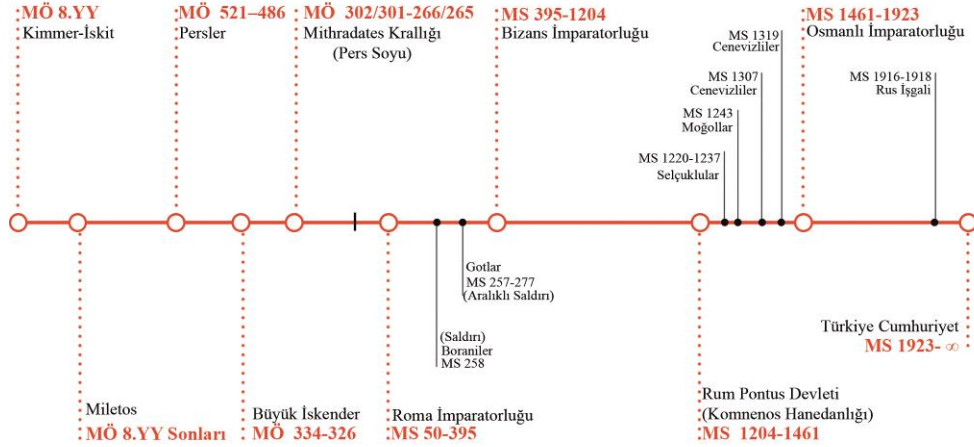

Şekil 1. Orta Hisar ilçesi ve Orta Hisar Mahallesi'nin kent konumu haritası, 2023 yılında Tuğçe Seymen tarafından hazırlanmıştır.

Trabzon ili 2 No.lu kentsel sit alanı kentin merkezinde Orta Hisar Mahallesi'nde bulunmaktadır. Çok fazla medeniyete ev sahipliği yapmış olan kadim kentin, kent bütününde yapılan tarihsel gelişim analizlerine göre, en eski yerleşim yeri hisar alanıdır [Şekil 3 (1 numaralı bölge)]. Kentin topografya koşullarından ötürü olduğu düşünülen yerleşimi sahil şeridi kısmında oluşturulmuştur. Bu sebeple merkezde yer alan ve sahile uzaklığı çok olmayan Orta Hisar Mahallesi'ne bağlı 2 No.lu kentsel sit alanı ilk yerleşim alanları olarak belgelerde bildirilmiş olup günümüzde hem anıtsal hem tescilli sivil mimari örnekleri barındırmaktadır (Şekil 3). Sanayileşme ile birlikte kentleşme ve iş arayışında olan insanlar konum olarak merkez ve ticari işlevlere yakın olan 2 No.lu kentsel sit alanına yoğunluk göstermiştir. Tarihi çevre değeri yüksek olan ve tarihi çok köklü olduğu için küçük parsellere sahip olan bu alanın tarihteki göç ve kentleşme dönemlerinde koruma bilinci olmaması, koruma kurullarının kurulmamış olması, kentsel sit alanı belirlenmemiş olması ve nüfus yoğunluğunun artması insanları tarihi çevrelerde de az alanda çok yaşam alanı oluşturmaya itmiş, apartmanlaşmalar başlamıştır. Günün yapı teknolojilerinin el verdiği düşük maliyetli betonarme malzemeler kullanılmış, tarihi çevre koruma olgusu resmiyette de korunamamıştır. Yapı stoğu değişmiş yeni yapılar tarihi yapılara saygı duymayan şekilde, ölçek olarak daha büyük parsellere kat olarak bitişiğinde bulunan yapılardan daha yüksek ve cephe olarak ilgisi olmayan düzenlerde inşa edilmiş, sokak silüetleri bozulmuştur. Bu çalışmanın amacı Trabzon ili Orta Hisar Mahallesi 2 No.lu kentsel sit alanının bütünlük koruma anlayışıyla neden korunamadığı, günümüzdeki korunma sorunları ve bu sorunların ana kaynaklarının değerlendirmesi üzerine literatür taraması yapmaktır. Ek olarak etüt-analiz yöntemi kullanılarak sorunları belirtmek ve değerlendirmektir. Belediyeden temin edilen 1/1000 ölçekli halihazır planın üzerine etüt analiz yöntemi ve literatür araştırması ile belirlenen analizler, sorun belirleme amacıyla işlenecektir. Bu kapsamda tescilli yapı haritası, fonksiyon haritası ve tarihi çevreye uygun olmayan niteliksiz olarak belirlenen niteliksiz yapı stoğu paftaları hazırlanacaktır. Alandan çekilen görsellerle desteklenecek şunda var olan koruma sorunu kaynakları, ana koruma sorunları ve nedenleri belirlenecektir. Bunun sonucunda ise koruma önerisi olarak 2 No.lu kentsel sit alanı değerlendirilecektir.

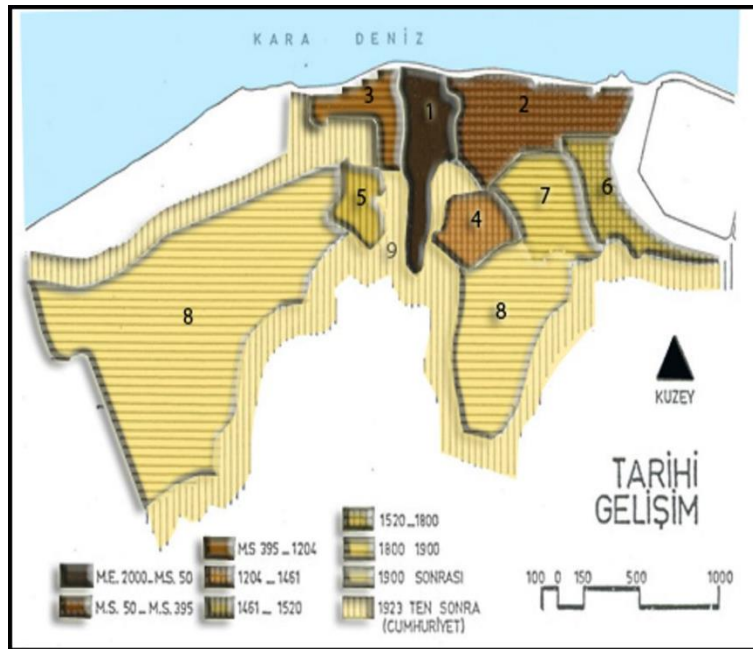
2. BULGULAR

2.1.Trabzon İli Kent Tarihi

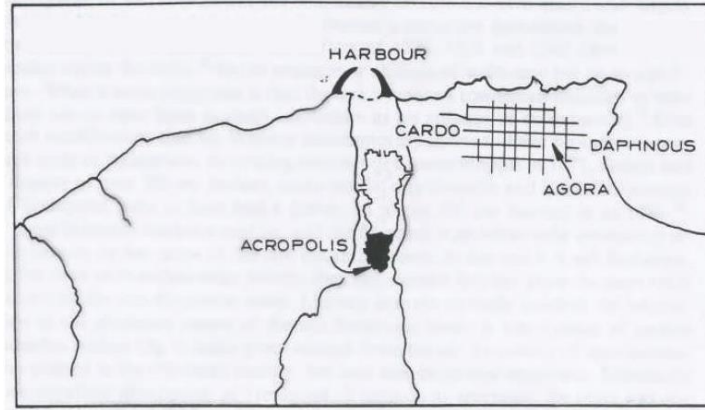
Şekil 2. Trabzon ilinin kent tarihi kronolojisi 06.11.2023 tarihinde Tuğçe Seymen tarafından hazırlanmıştır.

Trabzon, Türkiye'nin kuzeydoğusunda yer alan tarihsel olarak çok katmanlı olduğu bilinen kadim bir şehirdir. Kentin iskân tarihinin prehistorik dönemlere kadar uzandığı düşünülse de yeterli kanıt elde edilememiştir (Öztürk ve ark., 2021). İlk yerleşim, kentin topoğrafya açısından kendini doğal yolla koruyan iki yanı derin vadilerle sınırlanmış günümüzde Orta Hisar ilçesine dâhil olan bir plato üzerinde gerçekleşmiştir [Şekil 3 (1 numaralı bölgede yer alan sit alanı)]. Bu bölgenin geçmişi MÖ 2000'li yıllara kadar dayandığı ve Koloni Kent Devri olarak nitelendirilen bir dönem geçirdiği bilinmektedir (Candaş, 2002). Tüm kolonilerin burada yaşayıp yaşamadığı bilinemese de bahsedilen platonun kolonilere ev sahipliği yapmış olduğu düşünülmektedir. Kentin farklı bölgelerinde bulunan mağaraların, kentin tarihinin daha da geçmişe gittiğini tahmin ettirse de belgeler ile yeterlilik sağlanamamıştır. Trabzon kentinde bilinen en eski koloniler Helen kaynaklarında bahsi geçtiği ve Helenlerle mücadeleye girdiği belirtilen tarihi MÖ 8.yy dayanan Kimmerlerdir. Karadeniz'de 90'ın üzerinde koloni kurduğu söylenen Miletoslar ise aynı yüzyılın sonunda kente gelmiş olup, (yüksek yaylalar ve kent merkezi bölgenin yerli halkına ev sahipliği yaparken) kıyıya yerleşmişlerdir. Persler, (MÖ 521-486) Trabzon kentini kendilerine Karadeniz Satraplığı olarak belirlemişlerdir. Makedonya Kralı Büyük İskender (M.Ö.334-326) ve Pers soyundan gelen Mithrades Krallığı (MÖ 302-265) ile devam eden milattan önceki kent tarihine, arkeolojik olarak bir yapı kanıtı bulunmamasına rağmen, sikkeler ile kanıt bulunmuştur. (Öztürk ve ark., 2021).

Şekil 3. Tarihi gelişim. (Aysu, 1982)

Kentin konumunun askeri, idari ve özellikle ticari stratejik değerinden ötürü MS 50-395 yılları arası Roma İmparatorluğu tarafından batıda İstanbul doğuda ise Trabzon, Roma için çok önemli bir kent olarak himayesi altına alınmıştır. Kentin, Roma'nın doğudaki en önemli garnizonlarından biri olan Gümüşhane Satala garnizonuna yakınlığı, bir liman kenti olması, önemli deniz ve kara ticaret yolları üzerinde konumlanması, kentin doğal topoğrafyasının savunma açısından artı sağlaması Roma İmparatorluğu için önemli yargıları oluşturmuştur. Kent, Romanın ticari faaliyetlerinin en yüksek noktada olduğu; savunmasının doğal arazilerle ve fiziksel konumuyla kuvvetli ölçüde desteklendiği bir doğu kolu olarak görülmüştür (Öztürk ve ark., 2021). Tarihi kaynaklardan ve tarihteki arkeolojik bulgulardan yola çıkarak ise Roma İmparatorluğunun günümüzün Orta Hisar ilçesine dâhil tarihi kent çekirdeği olarak nitelendirilen 2 No.lu kentsel sit alanının içinde başladığı ayrıca savunma için akropol alanının ise platonun en yükseği olan, (Yukarı Hisar) 'İç Kale' kısmında konumlandırılmıştır (Şekil 4) (Anthony ve Winfield, 2020). Fakat 'Gotlar 257 yılında şehri işgal edip yağmalamış, tapınakları ve evleri yakmışlardır' (Karpuz, 2018). Bu sebepten olmalıdır ki hisarların büyük çoğunluğunun Romalılar tarafından yaptırıldığı düşünülmektedir. Böylece tespiti yapılan yapılar veya kalıntılar tarafından belirlenen ilk yerleşim yeri Şekil 3'teki 1 numaralı (2 No.lu sit alanı) kısımdan Romalılar (1,2. Bölgeler) tarafından mekânsal gelişime başlamış daha sonrasında Bizans, Komnenos (1,2,3,4. Bölgeler), Osmanlı (1,2,3,4,5,6,7,8. Bölgeler) ve Cumhuriyet Dönemi'nde (1,2,3,4,5,6,7,8,9. Bölgeler) hem aynı bölgeye katmanlaşarak gelişen kent hem de Şekil 3'te gösterildiği gibi doğu, batı ve güney varoşlara dönem dönem yayılım göstermiştir (Aysu,1982). Bunun sonucunda kentin yerleşim temelleri çok katmanlı yapıya sahip olmuştur.

Şekil 4. Roma Dönemi Trabzon II No.lu kentsel sit alanı ve çevresi. (Anthony ve Winfield, 2020)

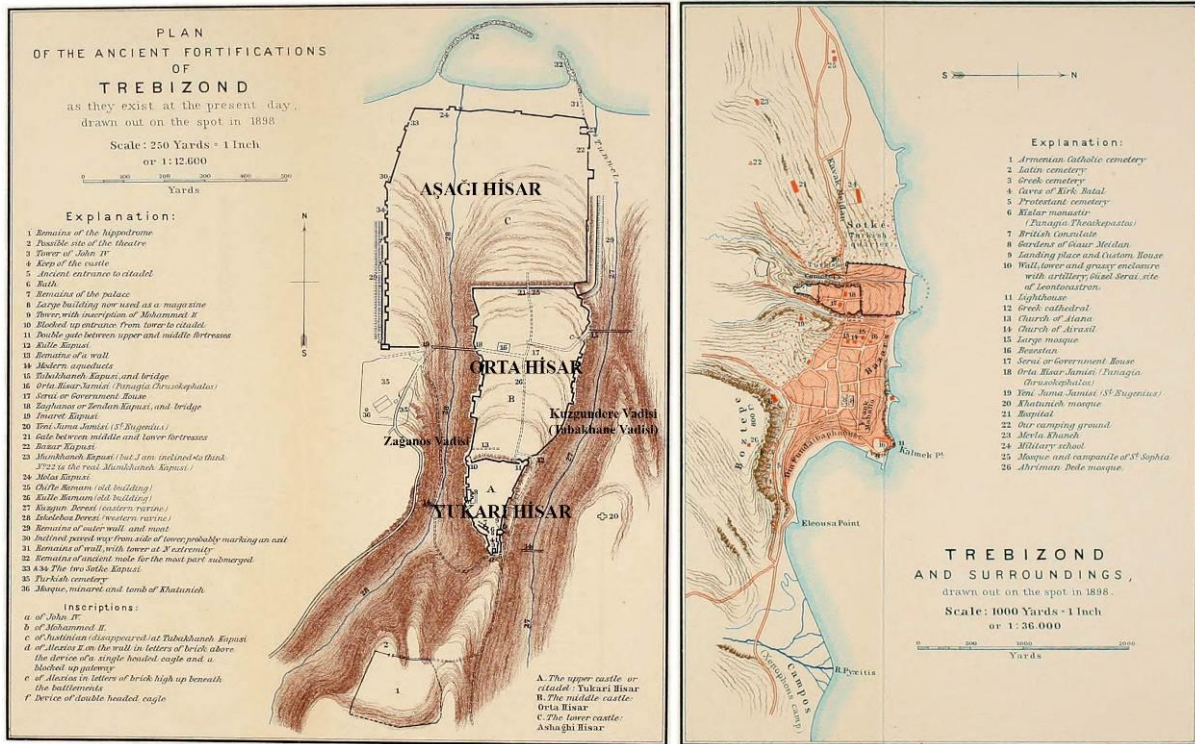
MS 395-1204 yılları arasında Roma İmparatorluğu Batı ve Doğu Roma olmak üzere ikiye ayrılınca Trabzon Bizans İmparatorluğunun himayesinde kalmıştır. Bu dönemde şehrin büyük bir kısmı surlar içindedir. Ancak şehrin dışında kiliseler, ticaret ve spor alanları bulunmaktadır (Karpuz, 2018). Ayrıca surlar, köprüler onarılmış, kiliseler ve su kemerleri yapılmıştır. Bizans İmparatorluğu döneminin İstanbul'u Konstantinopolis'ine Latin saldırısı olunca Komnenos Hanedanlığı Bizans'ın doğuda ki en önemli kenti Trabzon'a gelmişlerdir. Doğuya sürülen Komnenos Hanedanlığı 1204-1461 yıllarında Trabzon İmparatorluğu (Komnenos Devri) veya başka deyişle Pontus Rum Devletini kurmuş ve hâkimiyet sürmüşlerdir. Bu dönemde de birçok kilise inşa edilmiş, yeni sur duvarları eklenmiş ve ticarete Venedikliler - Cenevizliler dâhil olmuştur. Ticaret her dönem önemli olduğu kadar kent için bu dönemde de çok önemlidir. Tarihi kent merkezi görevini üstlenen Orta Hisar bölgesi dışarıya doğru genişlemiş, Leon Kastron (Güzel hisar) diye adlandırılan kısımda ikinci sur alanı Cenevizliler tarafından inşa ettirilmiştir (Öztürk ve ark., 2021).

Fatih Sultan Mehmet 1461 yılında Trabzon'u fethetmiş ve ilk iş kentin ilk yerleşim yeri olan Yukarı Hisar-Orta Hisar-Aşağı Hisar bölümlerinden Orta Hisar Mahallesi'nde (2 no.lu sit alanı) konumlanan Chrysocephalos Kilisesini Fatih Cami olarak değiştirmiştir. Osmanlı'nın cami ve türbe yanlarında mahalle oluşturma pratiği devam etmiş ve ilk Müslüman mahalle Fatih Cami çevresinde olduğu tahmin edilmektedir. Daha sonra İkinci Müslüman mahalle Yukarı Hisar (İç Kale) kısmında Osmanlı döneminde ilk inşa edilen İç Kale Cami çevresinde olduğu söylenmektedir. Osmanlı Döneminde Müslümanlar ilk olarak sur içinde, gayrimüslimler (Rum Ortodoks, Ermeni Ortodoks, Katolik Latinler (Venedikliler ve Cenevizliler) ise genelde sur dışında batı ve genelde doğu varoşlarda yayılım göstermiştir. Bu dönemde bir kısım mahalleler Müslüman mahallelere dönüştürülmüş, bir kısım mahalle de fetih döneminin ilk dönemlerinden daha sonra sur dışındaki mahalleler arasına yerleştirilmiştir. Bu yayılım camiler, türbeler ile tespit edilebilmektedir. 1923'de Cumhuriyet'in ilanına kadar kent Osmanlı imparatorluğuna toprak sahipliği yapmış daha sonrasında ise Cumhuriyet ilanı ile günümüze değin gelmiştir. Bu dönemde elde edilebilen verilere göre sur içinde vilayet binası inşa edilmiş ve günümüze ulaşmıştır. Kentin çok katmanlı bir tarihinin olmasının nedeni İpekyolu üzerinde olup doğudan İstanbul'a oradan da Avrupa'ya doğru çift yönlü ticaret aksının liman ve kara yolu aracılığıyla stratejik kesişim noktası olmasıdır (Öztürk ve ark., 2021).

2.2.Trabzon Kenti Fizyolojik Gelişimi

Trabzon ili fizyolojik kent gelişimi, tarihi kent çekirdeğinin çeşitli dönemlerde ne doğrultuda geliştiğini göstermektedir. Bu gelişimler ancak günümüze ulaşan anıtlar, sivil mimari eserler¹, arkeolojik kalıntılar, arkeolojik bulgular² ve seyyah gravürlerini, gözlemlerini ayrıca Osmanlı tahrir defterlerini incelemiş literatür kaynakları aracılığıyla belirlenebilmektedir. Gerek coğrafi avantajları gerekse doğuda bir liman kenti olup Avrupa'dan Asya'ya ticari transit yollarının bir keşişim noktası olması dönemler boyu kentin önemini korumasını sağlamıştır. Bu sebeple birçok millete ev sahipliği yapmış olan kentin kültürel, ekonomik, sanatsal boyutları yapılarına da yansımıştır.

Trabzon tarihi kent çekirdeği, coğrafi olarak batıda Zağanos doğuda Kuzgun Dere Vadileri ile kendi güvenli alanını yaratan bir plato alanına sahiptir. Güneyde en yüksek kesimde (İç Kale) Yukarı Hisar, orta kısımda Orta Hisar'dan ve daha sonralarında kuzeyde ise Aşağı Hisardan oluşmaktadır. Her kısım denizden yukarı doğru bir önkenden daha küçük ve yüksektir. Aşağı Hisar neredeyse deniz seviyesinde olup alanı yaklaşık 124.500 m²'dir. Aşağı Hisardan 20 m yukarıda oluşmuş olan Orta Hisar ise yaklaşık 67.200 m². Son olarak ise vadiyen 40 m denizden ise 50 m yükseklikte olan Yukarı Hisar kısmı 19.200 m²'dir. Alanın toplam yüz ölçüm 210.900 m²'dir. Yukarı Hisar, İç Kale, kısmı doğal topografya özelliğiyle en yüksek ve en güvenli kısım olarak belirtilen alan olduğundan ilk yerleşimlerin ve idari kısımların burada olduğu ve daha sonra hisarlar Roma Dönemi'nde Orta Hisar, Komnenos Dönemi'nde ise Aşağı Hisar surları olmak üzere eklenerek genişletilmiştir (Anthony ve Winfield, 2020).

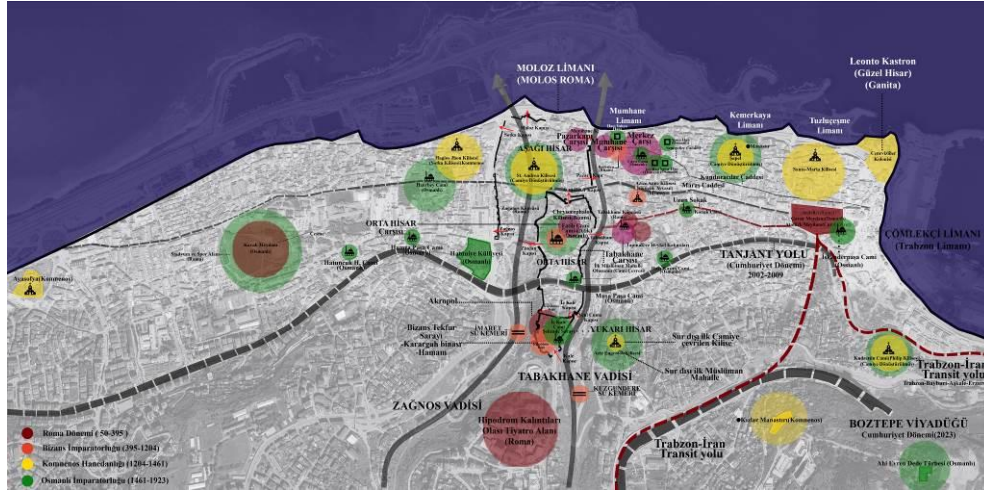
Şekil 5. Armenia. Travels and Studies, Londra. (Lynch, 1901)

Roma Dönemi'nde en güvenli alana sahip Yukarı Hisar kısmının akropol olarak kullanıldığı alanın güneyinde tam yerleri belirlenememiş ise de bir tiyatro ve hipodromun yer aldığı Lynch tarafından gösterilmektedir (Şekil 5). Ticaretin ve savunmanın öneminin yüksek olduğu Roma İmparatorluğunda, deniz kıyılarına ulaşım ve liman işlevinin kullanımı için kaleden yayılımı sağlayan Zağanos Köprüsü ve Tabakhane Köprüsü inşa edilmiştir. Günümüzde Uzun Sokak olarak bilinen yol aksı agora olarak kullanıldığı düşünülen Atatürk Meydanına ulaşmaktaydı. Bunun en büyük göstergesi aks üzerinde arkeolojik kazılar sonucu rastlanmış Roma Dönemi'ne ait tapınak ve heykel bulgularıdır. Agora diye tahmin edilen günümüz meydan bölgesi şehir dışı yol akslarının

¹ Bizans dönemi konutlarla ilgili bilgiye ulaşamamakta en erken 18.yy Osmanlı evleri hakkında bilgi vardır (Karpuz, 2018).

² Sikke, yazıt vb.

kesişimin de yer almaktadır. Ayrıca eski çağlardan beri kullanıldığı düşünülen (Bella Castron) Güzel Hisar Limanı Roma İmparatorluğu Dönemi'nde askeri ve mühimmat sevkiyatı için önemli bir nokta olup savaş gemilerinin konumlandırıldığı bir alan olmuştur. Stratejik önemi artarak devam eden kente Roma İmparatoru Hadrianus tarafından Aşağı Hisar bölgesinde 'Molos Limanı' adında bir liman inşa ettirmiştir. Böylece kentin ticari alandaki önemi daha da artmıştır. Limanlar ve ticaret yollarından ötürü şehir sur alanının doğusuna daha yoğun bir biçimde büyümüştür. Sur alanının yakın batı çevresinde ise stadyum ve spor alanı olduğu alan ile ilgili kaynakta yer alan haritada gösterilmiştir (Anthony ve Winfield, 2020).

Şekil 6. Cumhuriyet öncesi Trabzon kenti dönemlerin mekân yayılımı, 25.11.2023 tarihinde Tuğçe Seymen tarafından hazırlanmıştır.³

Roma İmparatorluğu ikiye bölününce Bizans topraklarında kalan Trabzon'da İmparator Jüstinyen tarafından surlar, köprüler ve kiliseler onarılmış ayrıca su kemerleri yapılmıştır (Öztürk ve ark., 2021). Orta Hisar alanında ise en önemli ve kentin ilk kilisesi olarak bilinen Chrysocephalos Kilisesi inşa ettirilmiştir. Ayrıca kentin limana yakınlığı dolayısıyla ticari merkezi olmuş olan Çarşı Mahallesi'nde günümüze kadar gelmiş Bizans Dönemi'ne ait bedesten olarak kullanılmış bir yapı bulunmaktadır. Bu da her dönem olduğu gibi Bizans Dönemi'nde de kentin ticari açıdan aktif olduğunu göstermektedir.

Bizans'ın devamı olarak görülen Komnenos Hanedanlığı Dönemi'nde ise yayılım kentin batı kısmında Ayasofya (Hagia Sophia) Kilisesi, doğu kısmında ise Philip Kilisesi (Kudrettin Cami) ve güney kısmında Kızlar Manastırı ile sınırlandırılmaktaydı. Yukarı Hisarda temel kısmında Got Dönemi'ne ait inşa parçaları bulunan Tekfur Sarayı, karargâh binası, yapı kalıntıları ve Kral Kızı Hamamı'nın varlığı bilinmektedir (Karpuz, 2018). Orta Hisar kısmında ise konut⁴ olarak ulaşılabilen veri bulunmamaktadır. Bu dönemde sur içi bölgesi genişletilmiş, kent fiziki olarak büyümüştür. Aşağı Hisar alanındaki surlar ve gelişimin belirteci olan sur kapıları doğu ve batı varoşlara doğru açılmış Aşağı Hisar içine konumlanma artmıştır. Kentin doğusunda yoğun bir yerleşim olmuş ve bu yerleşim alanları (mahalleler) kiliseler, şapeller vb. dini yapılar etrafında örgütlenmiştir. Kent gelişiminin en önemli unsuru ticarettir. Kentin en önemli çarşısı Moloz Limanı doğu çevresinde oluşmuştur. Buradan gelen mallar Erzurum-İran transit yolunun başlangıç ve bitişi olan Gâvur Meydanı diye adlandırılan düğüm noktasında toplanmıştır. Yani Transit yol- Meydan- Moloz Limanı güzergâhında bir ticaret aksı vardır. Sonuç olarak, birincil ticari alan liman yanında gelişmiş olup, ikincil en önemli nokta ise meydandır. Hristiyan mahallelerinin en büyüğü olan Atatürk Meydanı'nda ise Ermenilere ait depo olarak kullanılan haneler yer almaktaydı (Aygün, 2005). Çoğunlukla sur içi ve meydan arasında fiziki gelişim gösteren şehir, ana aks caddeleriyle beslenmiş ve yayılım sistemini oluşturmuştur. Kunduracılar Caddesi olarak belirlenen cadde Moloz Limanı'ndan (Çarşı alanı) meydan arasında ticari faaliyetlerin sürdüğü bir alan olmuştur. Maraş Caddesi ve Uzun Sokağa ise dik bağlanan yollar ile ticari sirkülasyon bağlanmış, Uzun Çarşı ise kentte her türlü üretilen malların satıldığı bir aks olmuştur. Dönemin en önemli uluslararası ve yerel ticari faaliyetlerini sağlayan Venedikliler ve Cenevizlilerde kentte yayılım göstermişlerdi. Leon Kastron (Kalepark), limanın batı kısmında yer alan (Şekil 6) bölgede Cenevizliler kendi bölgeleri olarak yerleşimlerini gerçekleştirmiş ve korunmak için kendilerine ait surlar inşa etmişlerdir.

³ Şekil 6'da günümüze yok olmamış çeşitli tarihi dönem yapılarının kent üzerindeki yayılımı incelenmiş ve kentin fiziki gelişimi belirlenmiştir. Böylelikle 2 no'lu sit alanın (Orta Hisar-Yukarı Hisar) kent gelişimden nasıl etkilendiği, fonksiyonel ve etnik olarak hangi aşamalardan geçtiği, şehir işleyişindeki rolü belirlenmeye çalışılmıştır.

⁴ En eski bilinen konut yapıları Osmanlı Dönemi 18.yy aittir (Karpuz, 2018).

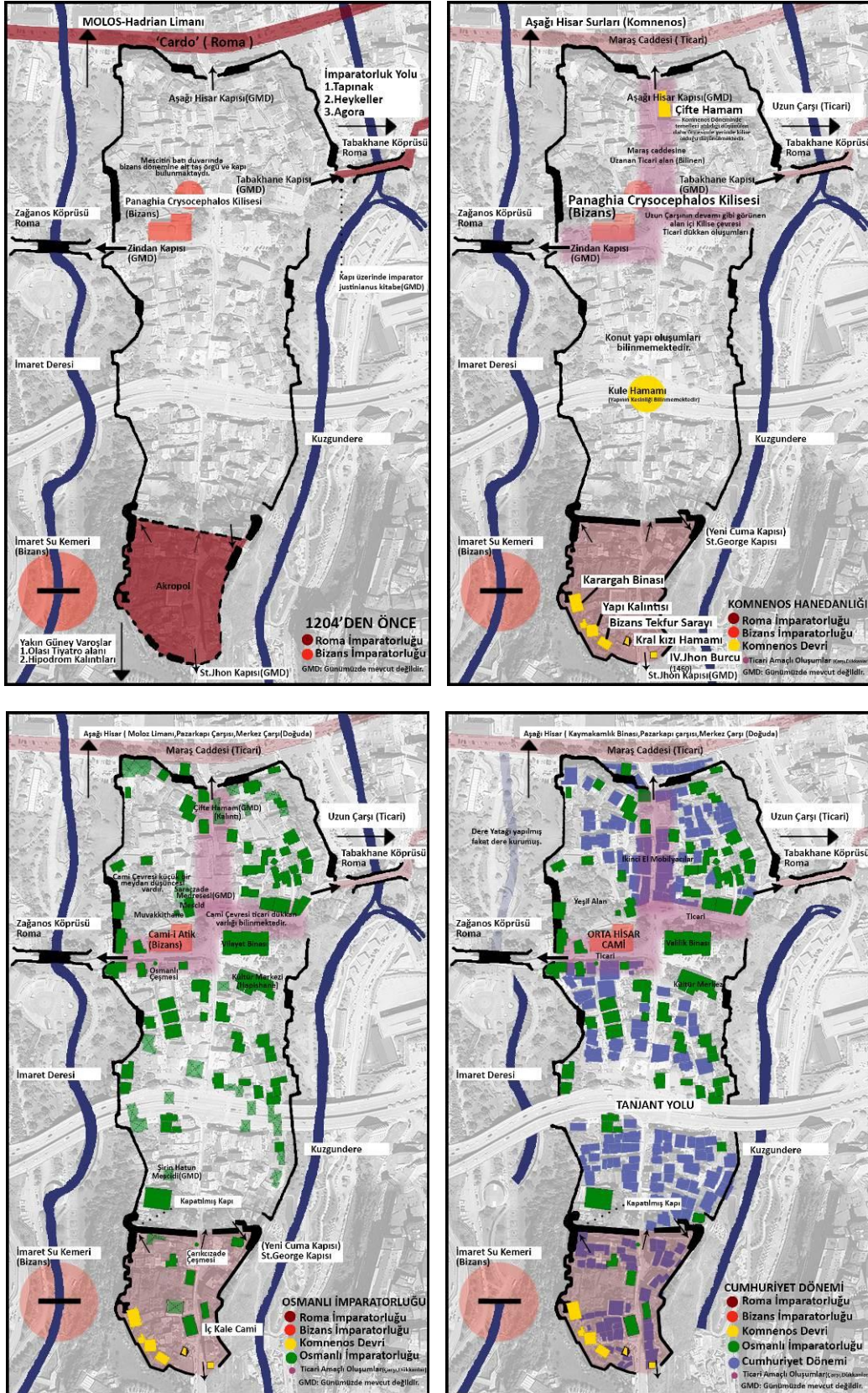
Venedikliler ise Leon Kastron ile Moloz Limanı arasında mütevazı bir alanda konumlanmışlardır (Demirkaya ve Tuluk, 2018).

Osmanlı İmparatorluğu 1461 yılında Trabzon fethiyle beraber yayılım göstermeye başlamıştır. Fatih Sultan Mehmet ilk olarak sur içindeki Kiliseyi Camiye çevirmiş ve ilk Müslüman mahallesini oluşturmak üzere Anadolu'dan gönüllü ve zorunlu olarak Müslümanları getirtmiştir. Bu dönemde ilk yerleşim Orta Hisar Fatih Cami çevresinde olmuş ikincil olarak ise Yukarı Hisarda İç Kale Cami çevresinde gelişmiştir. İlk yerleşim alanları sur içi özelinde incelendiğinde, Islahane Caddesi'nin çarşı olarak kullanıldığı ve hatta caminin çevresinde küçük dükkânların varlığı ve buna bağlı olarak tam olarak bilinmeyen bir meydanın varlığından söz edilmektedir (Karpuz, 2018). Ayrıca aynı dönemde yapılan hamam, medrese, türbe, cami gibi anıtsal yapılar mevcuttur. Kanuni Sultan Süleyman'ın doğduğu evin de bulunduğu sur içi, (2 Nolu kentsel sit alanı) içerisinde günümüze ulaşabilen sivil konut yapılarının çoğunlukta olduğu bir alandır. Sur dışı kent gelişimi incelenirse batı, doğu ve güney varoşlara genişlemiş olan Osmanlı İmparatorluğunun en önemli yapısı batıda Hatuniye Külliyesi (Gülbahar Hatun Cami), doğu varoşlarda Gâvur Meydanı'nda bulunan İskender Paşa Cami ve güney varoşlarda yer alan Ahi Evren Dede Camidir. Ve Osmanlı'nın dini yapı çevresinde mahalle oluşturma geleneğinden kaynaklı kent gelişimi camiler, türbeler ve ticari yapılardan takip edilmiştir (Şekil 6). Osmanlı ekonomisinde diğer dönemlerde olduğu gibi Trabzon ticaretinin çok büyük önemi görülmektedir. Roma ve Bizans Döneminde Anadolu'dan geçen Kral yolu Osmanlı tarafından genişletilmiştir. Sağ, orta, sol kol ve onların tali yolları olarak örgütlenmiş ve liman kentlerinde son bulmuştur. Tüm imparatorluklar için Avrupa-Asya ticari transit noktası olan Trabzon'da bu kollardan sol kolun sol tali yolunda kalmaktadır (Aygün, 2005). Böylelikle kent karayolundan gelen ticari fırsatlara imkân vermektedir. Bu yol karadan Trabzon-Gümüşhane-Bayburt-Erzurum-Tebriz'e devam etmekte ve kent Avrupa-Asya arası transit bölgesi olmaya devam edip gelişmektedir. Bu sebeple, doğu varoşlardaki moloz limanı çevresinde oluşan ticari etkinliklerin devam ettiği çarşı bölgesine bedestenler, hanlar, kervansaraylar ve arastalar inşa edilmiştir (Şekil 6). Bu yapılardan bir kısmı günümüze ulaşabilmiştir (Karpuz, 2018). Batı varoşlarda da gelişim gösteren Osmanlı İmparatorluğu genellikle doğu varoşlarda gelişim gösteren önceki dönem yapılarını camiye çevirmiş veya var olan mahalleler arasına yerleşmiştir. Bu dönemde gayrimüslimler zamanla azalsa da varlıkları hep devam etmiş ve ticari alandaki birliktelikle zamanla mahalleler heterojen hale gelmiştir. Yani 2 No.lu kentsel sit alanı (Orta Hisar ve Yukarı Hisar) dışarıya Osmanlı ile birlikte de iyice açılmış ve yayılmıştır. Alan kent merkezi olmakla beraber içinde bu dönemde yönetim, ticaret, konut, kamu, din yapılarını içermekteydi. Aşağı Hisardan ve Uzun Sokaktan gelen ticari faaliyetler Orta Hisar bölgesinde devamlılığını belli noktalarda bahsedildiği gibi sağlamakta ve kentte birden çok (önem sırasına göre Çarşı Mahallesi, Gâvur Meydanı, Pazarkapı Mahallesi (Aşağı Hisar), Tabakhane Mahallesi ve Orta Hisar Mahallesi) ticari alan düğüm noktası oluşturmaktaydı.

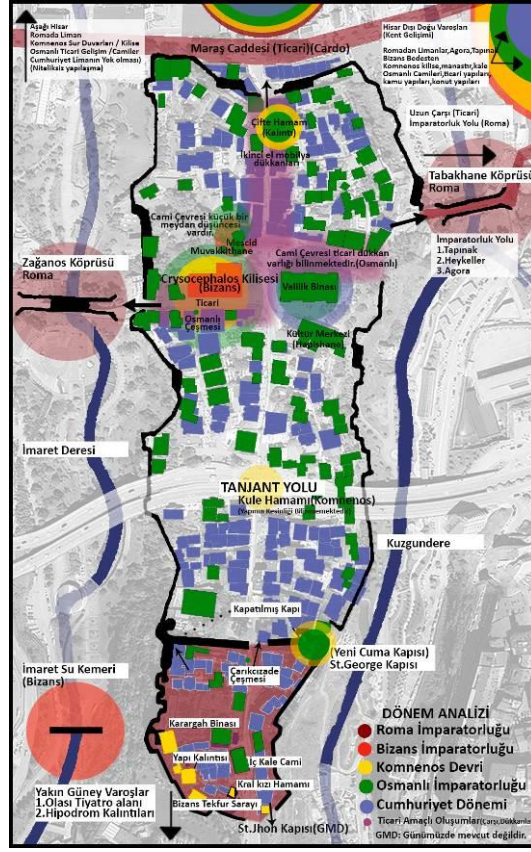
Cumhuriyet Dönemin'de ise 2 No.lu kentsel sit alanı ve Trabzon ili için ilk planlama çalışmaları 1937 öncesi şehre gelen Jacques H. Lambert'in analizleri sonucu oluşturduğu 'Trabzon merkezi kent planı'dır. 1938'de onaylanarak uygulanmaya başlanmıştır (Candaş ve Sağsöz, 2004). Trabzon'un Ticaret aksı olan (Roma Dönemi'nde 'cardo' olarak nitelendirilen aks) Maraş Caddesi adıyla bu dönemde açılmış. Lambert 2 No.lu kentsel sit alanını sınırlayan Zağanos ve Tabakhane Vadisi'nin yeşil aks olmasını planlamıştır. Doğudan batıya doğru yatay olarak yolların düzenlenmesi gerektiğini ve Maraş Caddesi'nin ana cadde olarak belirlenmesini planlamıştır. Sit alanının doğusunda Maraş Caddesi'nin bittiği noktada bir Atatürk Meydanı'nın düğüm noktası olmasını planlamıştır. Mahallelerde kültür merkezlerinin kurulması, arkeolojik alanların korunması, serbest alanlar parklar oluşturulması, vadilerde halkın denize buluşmasını sağlayacak manzara noktaları ve teraslar oluşturulmasını amaçlamıştır (Zorlu ve ark., 2009). 1968 yılında ise İller Bankası tarafından düzenlenen planlama yarışmasıyla beraber birinci olan grup ikinci planlama çalışmasını yapmış tarihi kent merkezlerini oluşturan şehrin merkezinde bulunan 1, 2 ve 3 No.lu kentsel sit alanları protokol bölgesi olarak belirlenip korunmaya çalışılmıştır (Candaş ve Sağsöz, 2004). Bu planla şehrin kentleşmesine ve gelişmesine destek olmak amacıyla Tanjant yolu planlanmıştır. Güzergâhi şimdikinden çok daha farklı olan yol planlaması karayollarına devredilmiş, güzergâhi değiştirilip Şekil 6'da belirtildiği gibi inşa edilmek istenmiştir. Kurul bu karara karşı çıkmış ve proje bir süre durdurulmuş fakat daha sonradan onaylanan Tanjant yolu projesi 2002 yılında uygulamaya konulmuştur. Geçtiği güzergâhtaki 2 No.lu kentsel sit alanı içerisindeki tescilli konut yapılarının ve surları yırtarak ilerlemiş ve tarihi çevreye çok büyük ölçüde zarar vermiştir (Zorlu ark., 2009). Bu da Koruma Kurulunun bu duruma engel olamadığını yerel yönetimin ise belirli nedenlerden ötürü kurul ile eşgüdümlü ilerlemediğini ve halkın tarihi çevre koruma bilincinin zayıflığından ses çıkarmadığını göstermektedir.

Dönemlerin mekân yayılımı 2 No.lu sit alanı ölçeğinde de incelenmiştir. Tarihi mekân oluşumu analizi, koruma sorunları belirlenmek ve öneriler sunmak için önemli bir adımdır. Alanı tanımak, önceki varoluşları bilmek, günümüze ulaşabilmiş olan kısmını analiz edebilmek koruma sorunları ve önerileri için ipuçları vermektedir. Bu sebeple, aşağıda yer alan haritalara alan içinde bilgisine ulaşılabilmiş çok sayıda yapının ve mekân oluşumu

bilgisinin işlendiği ve en son süperpoze yapılar ve bilgilerin toparlandığı görülmektedir. Bilgisine ulaşılan yapılar ve gelişim kurgusu:

Şekil 7. 2 No.lu kentsel sit alanı dönemsel mekân yayılımı (Bilinen yapılar ve oluşumlar), 25.11.2023 tarihinde Tuğçe Seymen tarafından hazırlanmıştır.

Şekil 8. 2 No.lu sit alanı dönemsel mekân yayılımı çakıştırılması (Bilinen yapılar ve oluşumlar), 25.11.2023 tarihinde Tuğçe Seymen tarafından hazırlanmıştır.

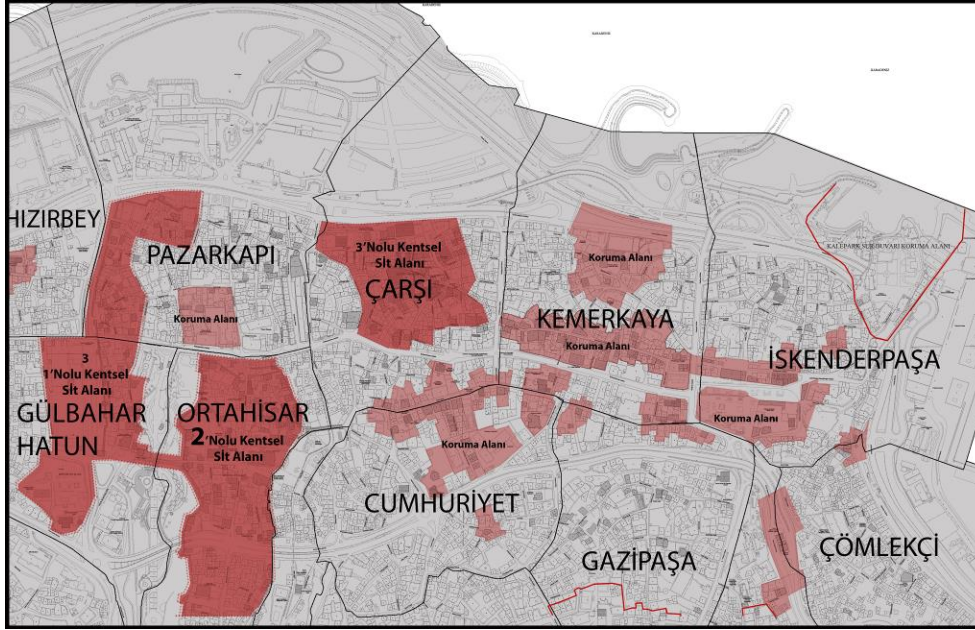
2 No.lu kentsel sit alanı stratejik konumu ve topografyasından dolayı tarihte dönemler arası süregelen bir yerleşim merkezi olduğu bahsedilmiştir. Belirtildiği gibi kent merkezi burada mekânsal oluşuma başlayıp daha sonra köprüler, kapılar, eklenen sur yapıları ile kente yayılım sağlamıştır.

Bu çok katmanlı tarihe sahip alanda, Yukarı Hisar bölümünün Cumhuriyet Dönemi hariç her dönem yönetim ve idari amaçlı kullanılmıştır. Sur taşlarının örgü analizinden de tespit edilebilen Roma İmparatorluğu, alanı akropol olarak kullanmıştır. Lynch'e göre de (Şekil 5) İç Kale'nin (Yukarı Hisar) güney varoşlarında tiyatro alanı ve hipodrom kalıntıları bulunduğu alan ölçeğinde de belirtilmiştir. Fakat günümüzde bu veriyi doğrulayacak bir kanıt bulunmamıştır. Orta Hisar bölgesi ise Roma Dönemi'nden günümüze gelen ve kent merkezinden dışarı yayılımın başladığı Zağanos ve Tabakhane Köprüleri'ni içermektedir. Haricen ana ticari yollardan olan İmparatorluk yolu (Uzun Çarşı) Tabakhane Köprüsü'nün devamında yer almakta, Maraş Caddesi ise Roma Dönemi'nde 'cardo' olarak bilinen ikinci bir ana aks olarak görülmektedir. Dönemin en önemli yapısal eklentilerinden biri ise Moloz Limanı olup alan içerisinde yer alması da bu dönemin ticari fonksiyonlarını etkileyen en önemli unsurdur. Fakat sahil şeridi doldurulup değiştirildiğinden liman günümüze gelememiştir. Bizans Dönemi'nin en önemli mekânsal oluşum ögesi ise günümüze ulaşan Panaghia Crysocephalos Kilisesidir. Bu döneme ait bir başka yerleşim kanıtı ise Bizans Dönemi özellikleri gösteren kilisenin kuzeyinde yer alan günümüzün mescit duvarındaki taş örgü ve kapı izidir. Komnenos Hükümdarlığından ise günümüzde kalıntı olarak tespit edilebilen karargâh binası, Tekfur Sarayı, Kral Kızı Hamamı ve IV. John burcu Yukarı Hisarda yer almaktadır (Karpuz, 2018). Ayrıca günümüzde Tanjant yolu konumu üzerinde bir hamamın varlığından da bahsedilmekte fakat kesinliği bilinmemektedir. Aşağı Hisar'a inen İslahane Caddesi'nde ise Osmanlı Dönemi'nin de Çifte Hamam adıyla anılan fakat daha öncesinde kilise olduğu tahmin edilen günümüzün yapı kalıntısı bulunmaktadır. Ticari olarak faaliyetlerin daha da arttığı bu dönemde uzun çarşının tüccarlarından, Maraş Caddesi'nin ticari işlevinden, ek olarak cami çevresi ve bahsedilen yolların devamı niteliğindeki (Ticari amaçlı oluşumlar) ana aksların (Şekil 7) ticari fonksiyonlarından söz edilmiştir. Osmanlı İmparatorluğu Dönemi'nde alandaki Panaghia Crysocephalos Kilisesi Camiye çevrilmiş, Vilayet Binası inşa edilmiş, hapishane binası olarak kullanılan günümüzdeki kültür merkezi yapısı oluşturulmuştur. Ayrıca Cami-i Atik çevresinde muvakkithane, günümüze ulaşamayan Saraçzade Medresesi, mescit yapıları da dönemde yapılan anıtsal yapılar arasındadır. Ek olarak iç kale camii, (günümüze ulaşamayan)

Şirin Hatun Mescidi, Musa Paşa Cami ve çeşmeler de dönemin önemli yapılarındandır. Ticari açıdan ise, alan dışındaki faaliyetler gelişmiş, alan içindeki ticari faaliyetler ise devamlılığını sürdürmüştür (Karpuz, 2018).

Sonuç olarak sit alanında Roma İmparatorluğundan kalma köprüler ve (diğer dönemlerde de tadilat gören ve ekler yapılan) hisarlar, Bizans, Komnenos Dönemi'ne ait anıtsal yapılar bulunmaktadır. Ayrıca Osmanlı İmparatorluğuna ait hem anıtsal yapılar hem de Müslim ve Gayrimüslim üsluplarınca yapılmış sayıca diğer yapılardan daha fazla olan konut yapıları yer almaktadır. Niteliği bulunmayan birçok apartman yapısı ise Cumhuriyet Dönemi'nin yap-satçılar döneminden kaldığı düşünülmektedir.

2.3.Trabzon 2 No.lu Kentsel Sit Alanı İlanı, Koruma Amaçlı İmar Planıyla Bağlantılı Ana Koruma Sorunları

Şekil 9. Orta Hisar ilçesi kent merkezi mahalle analizi, 2023 yılında Tuğçe Seymen tarafından hazırlanmıştır.

Koruma kavramının en önemli aşamalarından biri olan ve yasal düzende korunmasını sağlayan en önemli adım planlamadır. Ülkemizde gelişen bütünleşik koruma fikrini yasal çerçeveye oturtabilmek adına 1970'li yıllarda korumanın içeriğini de belirleme amaçlı 'koruma amaçlı imar planı' fikri ortaya çıkmış ve sit alanı ilan edilen bölgelerde kent ilişkisi sınır çizgisine hapsolan kendi içerisinde koruma planı oluşan alanlar haline gelmiştir. 1983 yılı Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kanunu ile sit sınırı içerisindeki imar planları geçersiz sayılmış ve 1 sene içerisinde koruma amaçlı imar planı üretimi olması gerektiği belirtilmiş, belirlenen süre zarfında gerçekleştirilemeyen planlar için ise alana 'geçiş dönemi yapılaşma koşulları' belirlenmiştir (Örnek Özden, 2006). Fakat bu geçiş dönemlerindeki kararlar parsel ölçeğinde kalabilmekte ve bütünleşik korumadan uzak kent tarihinden ve diğer bölgelerden bağımsız kalabilmektedir.

Trabzon ili merkez ilçesi olan Orta Hisar toplamda 77 mahalle içerirken, 2 No.lu kentsel sit alanı çevresinde bulunup günümüzde de kentin merkezi görülen, koruma alanları ve kentsel sit alanlarını içeren mahalleler şekil 9'da verilmiştir. Orta Hisar ilçesi Orta Hisar Mahallesi'nde bulunan 2 No.lu kentsel sit alanına doğru uzanan ve koruma alanlarını içeren başta İskenderpaşa Mahallesi, Kemer kaya ve Cumhuriyet Mahallesi günümüzde aktif kent merkezi olarak kullanılmakta ve kentin ulaşım ağının merkezi olarak düğüm noktasını (Atatürk Meydanı) oluşturmaktadır. Kent merkezinde 3 adet kentsel sit bulunmakta ve çıkış noktası olan 2 no'lu kentsel sit alanı bölgesinden yayılım gösterdiği de haritalar da görüldüğü üzere analiz edilebilmektedir.

Trabzon ili Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu 379 sayılı kanun hükmündeki kararnameyle 13.09.1987 tarihinde kurulmuş, 1988 tarihinde faaliyete başlamıştır. 2 No.lu kentsel sit alanı ise 04.09.1985 tarihinde 1426 sayı ile kentsel sit alanı olarak ilan edilmiş, bir sene içerisinde yapılamayan koruma amaçlı imar planı dolayısıyla, 04.09.1985 tarihinde 1426 sayı ile geçiş dönemi yapılaşma koşulları belirlenmiştir. Yaklaşık 4 sene sonra 01.06.1989 334 sayı ile hazırlanan koruma amaçlı imar planı onanmıştır (Candaş, 2002).

Tarihi çevrelerin korunmasında karşılaşılan en büyük sorun ülkemizin ve şehrimizin çok katmanlı tarihi bir geçmişe sahip olmasına rağmen çok geç sayılabilecek tarihlerde sit alanı ilanlarının gerçekleşmesidir. 1950'lerde köyden kente başlayan göçler ile birlikte çalışma hayatına atılmak isteyen insanların kent merkezinde yerleşebileceği ucuz kirali yerleşim yeri olmuş, teknik anlamda onarımları ekonomik değerler yüzünden sağlanamamış ve yıllar geçtikçe eskimeye mahkûm kalmıştır. Yani alanın sosyokültürel düzeyi de değişmiş ve kentin köhne alanı olma yolunda ilerleme göstermiştir. Kentsel sit alanı ilanı tarihin geç kalmasının en büyük bilançosu aynı kent içi göç sırasında ortaya çıkan konut açığıdır. Gerek devlet eliyle üretilen gerekse kooperatifler ve emlak bankasının ürettiği konutlarla bu açık kapatılmaya çalışılmıştır. Aynı dönemde çıkan müteahhit kavramıyla ve koruma kurullarının daha oluşmamasından faydalanan sistem tarihi binaların yıkılıp yerlerine apartman yapılmasına neden olmuştur. Bu dönem kooperatifler ve yap-sat zihniyetindeki müteahhitlerin yaptığı mimari özelliklerden, kullanılan malzemelerden ve formlardan ödün veren apartman yapıları orta ve alt gelirli insanlar için acil barınma alanı olmuştur. 1954'te mevcut konut kanununda yapılan düzenlemeyle serbest bırakılan kat mülkiyeti, 1965'te çıkan kat mülkiyeti yasaasının ve yap-satçı düzenin önünü açmış, genelde düşük kaliteli tasarımı amacı gütmeyen kalitesiz yapı stoğu oluşmasını sağlamıştır (Görgülü, 2016). Yani 2 No.lu kentsel sit alanının en baş sorunundan birincisi '*kentsel sit ilanının geç olmasından*' kaynaklı oluşan '*niteliksiz ek*', '*hatalı onarımlar*', en önemlisi '*niteliksiz yapı stoğu*' olabilmekte ve bu yapıların saygılı olmayan bir yaklaşım benimsenerek verdiği zararlarıdır. (Kat yüksekliği, cephe düzeni, taban alanı boyutu, plan düzenleri, çatı yapıları gibi üslupsal bağlamlarda veya bitişik nizamlı inşadan dolayı strüktürel zararlar listelenebilmektedir.)

İkinci kaynak sorun ise alan için hazırlanmış ve 1989 yılında onanan koruma amaçlı imar planına '*uyulmamış olması*' ve planın günümüz koşullarınca '*güncellenmeyip detay olarak yeterli hale getirilmemesi*', '*denetlenmemesi*' veya '*yerel yönetimler ile kurul arasındaki eşgüdüm problemi*' sonucunda planın kâğıt üstünde kalmasıdır. Halkın tarihi çevre koruma hakkında bilinçsiz ve bu görgüye sahip olmamasından kaynaklı yapılan '*hatalı onarımlar*', '*tarihi yapılara yapılan niteliksiz ekler*' de denetimsizlik sonucu oluştuğu tahmin edildiğinden, tespit edilemediği düşünülmektedir. Koruma amaçlı imar planı sonrası yapılmış herhangi bir '*niteliksiz yapı*', '*niteliksiz onarım*' ve '*niteliksiz ek*' yerel yönetimlerle koruma kurulu arasında sağlanamayan bir eşgüdüm sorunu olarak görülmektedir. 1968 yılında fikri ortaya çıkarılan ve daha sonra koruma sorunu yaratacağı için kurul tarafından kabul edilmeyen ve sonraki süreçte son fikir olarak 2002 yılında kabul görüp uygulanan neticede birçok tescilli yapının ve kaç asırlık kalenin kısmi hasarına neden olan 'Tanjant yolu' örneği bu fikri desteklediği aşikârdır.

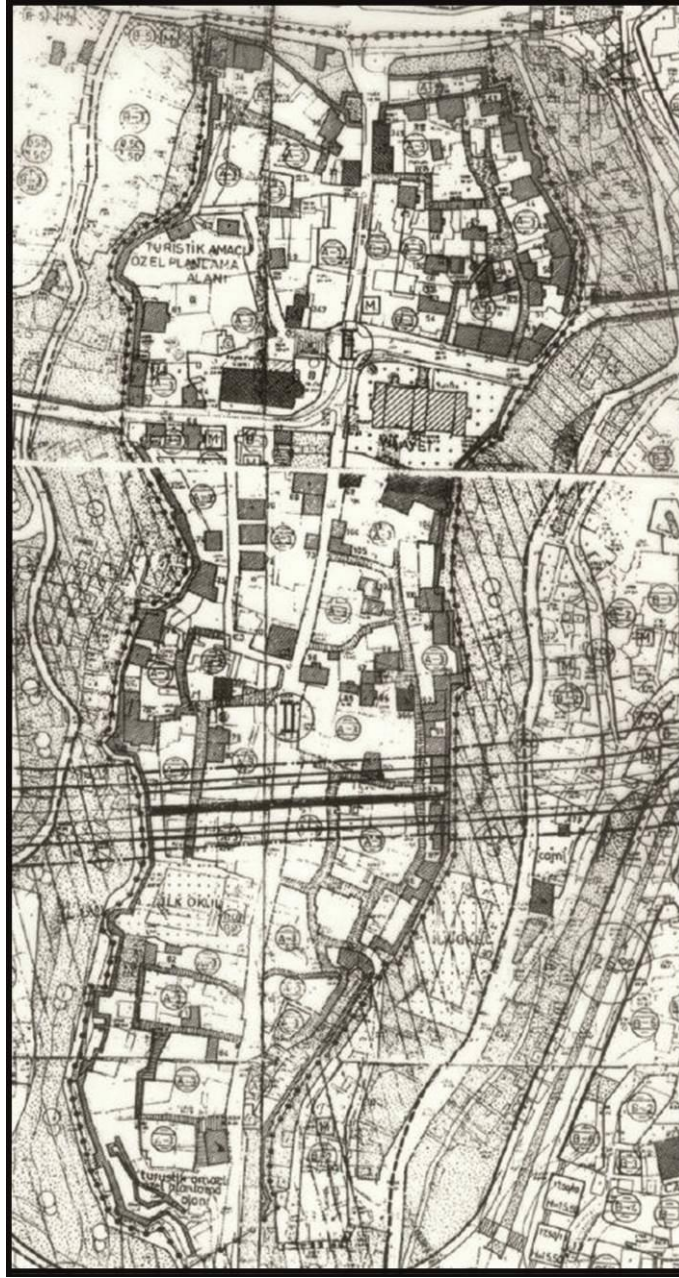
Haricen düşünüldüğünde Koruma amaçlı imar planı (KAİP) ile belirlenen fonksiyonlara da uyulmadığı ve KAİP'in belirlediği fonksiyonların bina bina açık ve stratejik bir şekilde yeterince detaylandırılmadığı, denetim eksikliğinden ve eşgüdüm problemlerinden kaynaklı olduğu düşünülen en önemli problem '*vanlıs fonksiyonlar kullanımı*'dır. Bunun sonucunda alan günümüz koşullarını ve ihtiyaçlarını öncelikli olarak işlev açısından sağlayamamakta ve alan canlılığını ve kent merkezi görevini kaybedip, köhneleşmiş ve başka koruma sorunlarında da baş vermeye mahkûm bırakılmıştır.

Ayrıca yerel yönetimler ve koruma kurulu arasındaki eşgüdümlü ilerleyememe, karar birliğinde olamama sorunu ise bahsedildiği gibi bazı dönemlerde ciddi yıkımlara neden olmuştur. Böylece '*eşgüdüm sorunu*' ise üçüncü kaynak sorun olarak kendi başına nitelendirilebilir.

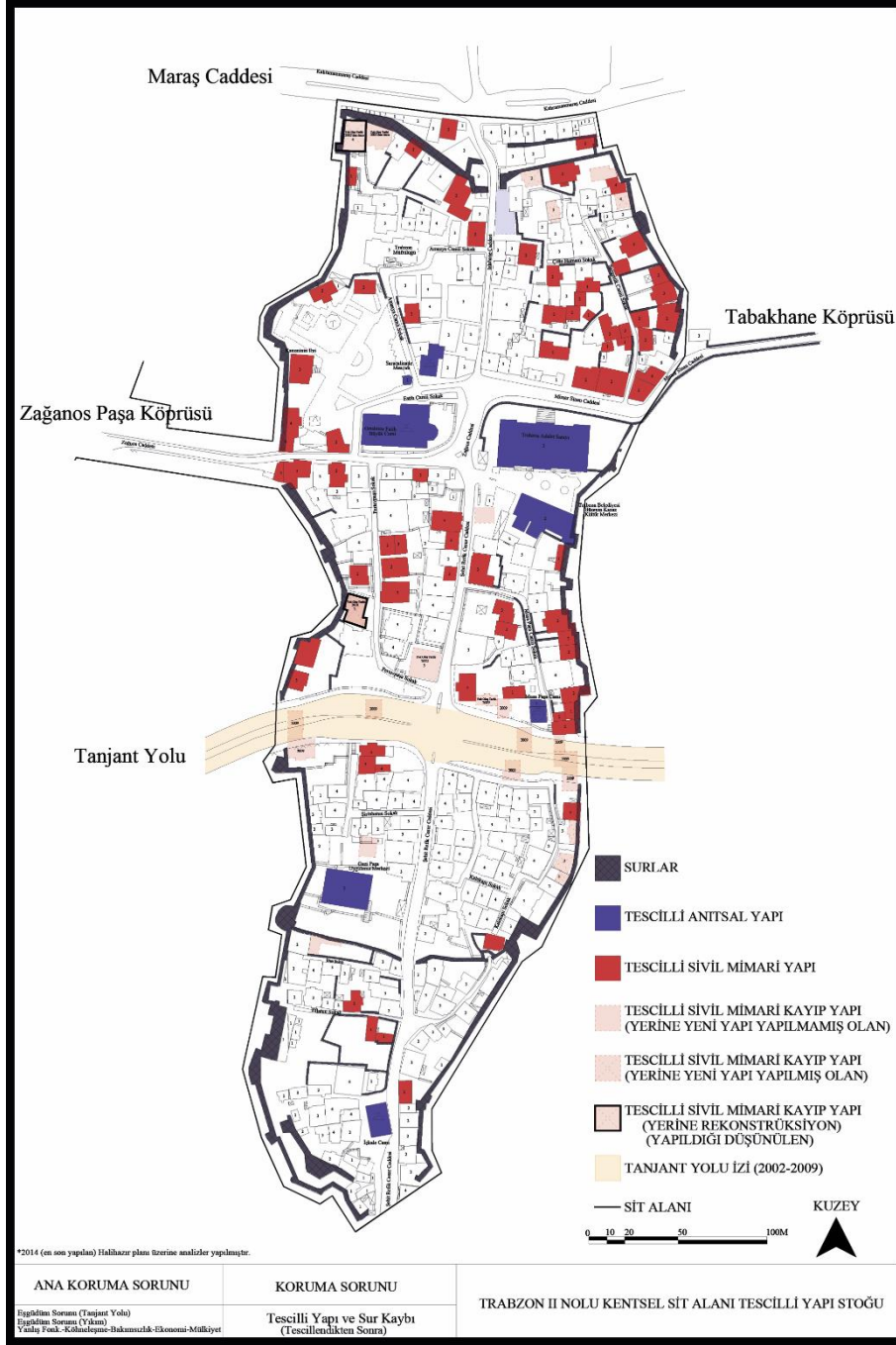
Şekil 10. Zağanos Paşa Vadisi'nden II No.lu kentsel sit alanına bakış / Tanjant yolunun etkisi
(Tez kapsamının da yapılmış alan çalışması, 2023)

2.4.Trabzon 2 No.lu Sit Alanı Koruma Sorunları Analizi

Şekil 11. Trabzon Kültür Varlıkları Koruma Kurulu Arşivi.

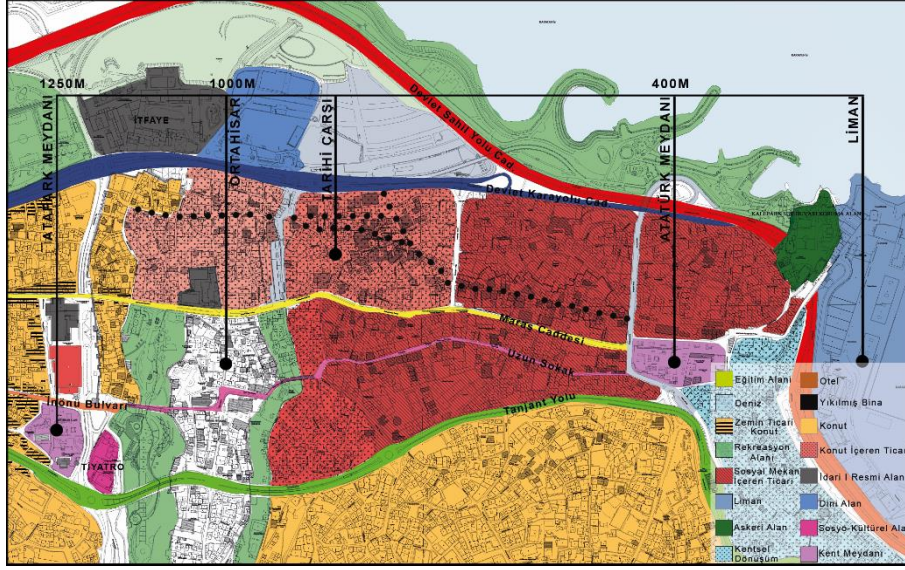
Trabzon kent içi kültür varlıkları envanterinde yer alan verilerden yararlanılarak Trabzon 2 No.lu kentsel sit alanı içerisinde 2015 yılında 317 yapı bulunduğu, bunlardan 96 tanesi tescilli olarak belirlendiği 211 tanesi ise tescilsiz olduğu belirlenmiştir (Var, 2015). Günümüzde korunma sorunlarına bağlı olarak tescilli yapı sayısında değişimler görülmesi olasıdır. Alanın en büyük sorunu öncelikli olarak kentsel sit alanının geç ilan edilmesinden kaynaklı oluşan niteliksiz yapılaşmadır. Alanda bu dönemde tarihi yapıların yıkılıp, niteliksiz yapı yapılıp yapılmaması kontrol altında olmadığından günümüzde tarihi çevre algısını bozmakta en büyük problemlerden birisidir. Tarihi çevreye uyumsuz, saygısız yapılar yapılmış ve var olan tarihi yapıları yıkıma uğrattığı da düşünülmektedir. Fakat günümüzde bu niteliksiz mirasın yanında elimizde var olan tarihi çevreyi kütle ölçeğinde koruyamama nedenimiz ise alanın yanlış fonksiyondan köhneleşmesi ayrıca yönetimsel eşgüdüm sorunu kaynaklı yapılan yıkımlar, niteliksiz ekler ve onarımlardır. Günümüzdeki tescilli yapıların yıkım analizi için 2002 yılından bulunabilen ve Trabzon Kültür Varlıkları Koruma Kurulundan temin edilen sit alanı tescilli yapı paftası Google Earth ve hâlihazır planı karşılaştırması yapılmıştır (Şekil 12).

Şekil 12. Tescilli yapı stoğu paftası / Kayıp tescilli yapı paftası 13.12.2023 tarihinde Tuğçe Seymen tarafından Trabzon II No.lu kentsel sit alanı için hazırlanmıştır.

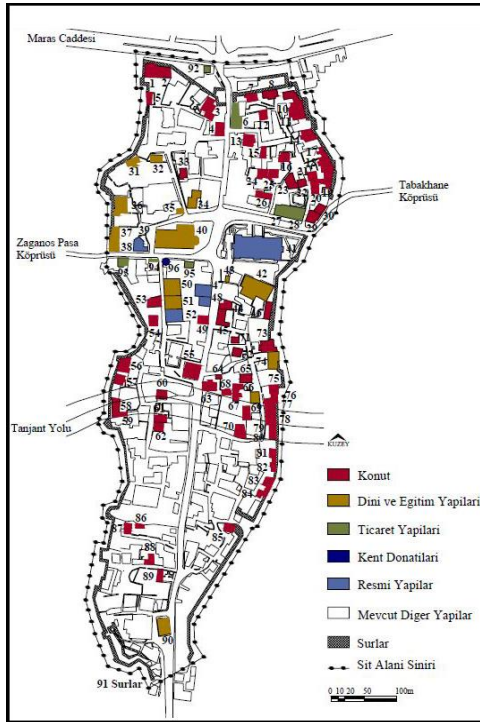
Tescilli yapı stoğu paftasında işlenen kayıp yapılarda gösteriyor ki alan en büyük darbeyi eşgüdüm sorunundan kaynaklı yaşamıştır. 2009 yılında Orta Hisar kısmı tamamlanan Tanjant yolu'nun yıktığı tescilli yapılar ve arası kesilmiş sur duvarları gösterilmiştir. Bu tarihler arasında var olduğu bilinen KAİP projesinin geçerliliği sadece kâğıt üzerinde kalmıştır. Yerel yönetimlerin bu denli tarihi önemsemeyen aldığı kararlarda en iyi yöntem sivil toplum kuruluşlarının baskısı ve şehirde yaşayan halkın tarih bilinci olması sonucu durdurulabilir olmasıdır.

İkincil olarak etüt analiz, hâlihazır plan ve KAİP projesi karşılaştırması sonucu 2021 yılında bile yıkılan tescilli binalar tespit edilmiştir. (2011 KAİP projesinin revizesi BİMTAŞ tarafından hazırlandıktan sonra bile yıkılan tescilli binaların varlığının belirtilmesi amaçlanmıştır.) Ayrıca alanda etüt-analiz esnasında tarihi yapı olarak düşünülen 2 yapının da yıkılmış ve daha sonra yerine rekonstrüksiyon veya farklı bir tarihi yapıyı taklit eden bir üslupla yapılan yapılar inşa edilmiştir. Bu da alandaki tarihi aldatici ve kafa karıştırıcı boyuttadır.

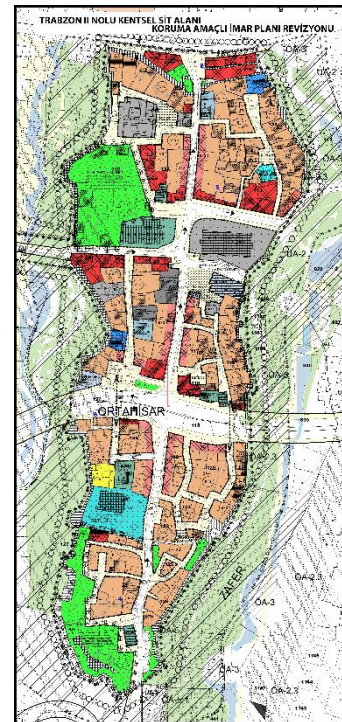

Şekil 13. Kent ölçeğinde fonksiyon analizi, 2023 yılında Tuğçe Seymen tarafından Trabzon II No.lu kentsel sit alanı için hazırlanmıştır.

II No.lu kentsel sit alanı konum olarak kent merkezinde yer alan bir bölge olup tarihte kent merkezi olarak kullanılmakta ve zamanın ihtiyaçlarını sağlamaktaydı. Fakat 1950'lerden sonra hızlı bir kentleşmeyle alan tahrip olmuş niteliksiz yapı stoğu artmış, zamanla değişen yerleşim bölge ihtiyaçlarını fonksiyonel olarak da sağlayamamış ve köhneleşme dönemine girmiştir. Merkezde yer alan sit alanının günümüzde doğusunda yer alan Atatürk Meydanı kentin düşüm noktası, buluşma alanını oluşturmakta ve çevresi multi-fonksiyonel alanlar içermektedir. Aktif ticari ve sosyal alan içeren bu bölgenin tarihi yapı boyutundan da zengin olduğu bilinmekte ve 3 ayrı yol aksı ile sit alanına bağlantısı bulunmaktadır. İşlevsel olarak yapılması gereken ise; Atatürk Meydanı ve Atapark Meydanı arasındaki sosyal ve uygun ticari bağlantıyı 2 No.lu sit alanıyla transit olarak bağlamak ve Zağanos, Tabakhane Vadilerini alanın sosyal etkinlik açısından doyuracak aynı zamanda bağlantılı olarak yönlendirme yapılacak rekreasyon alanları olarak kullanması gerektiği düşünülmektedir.

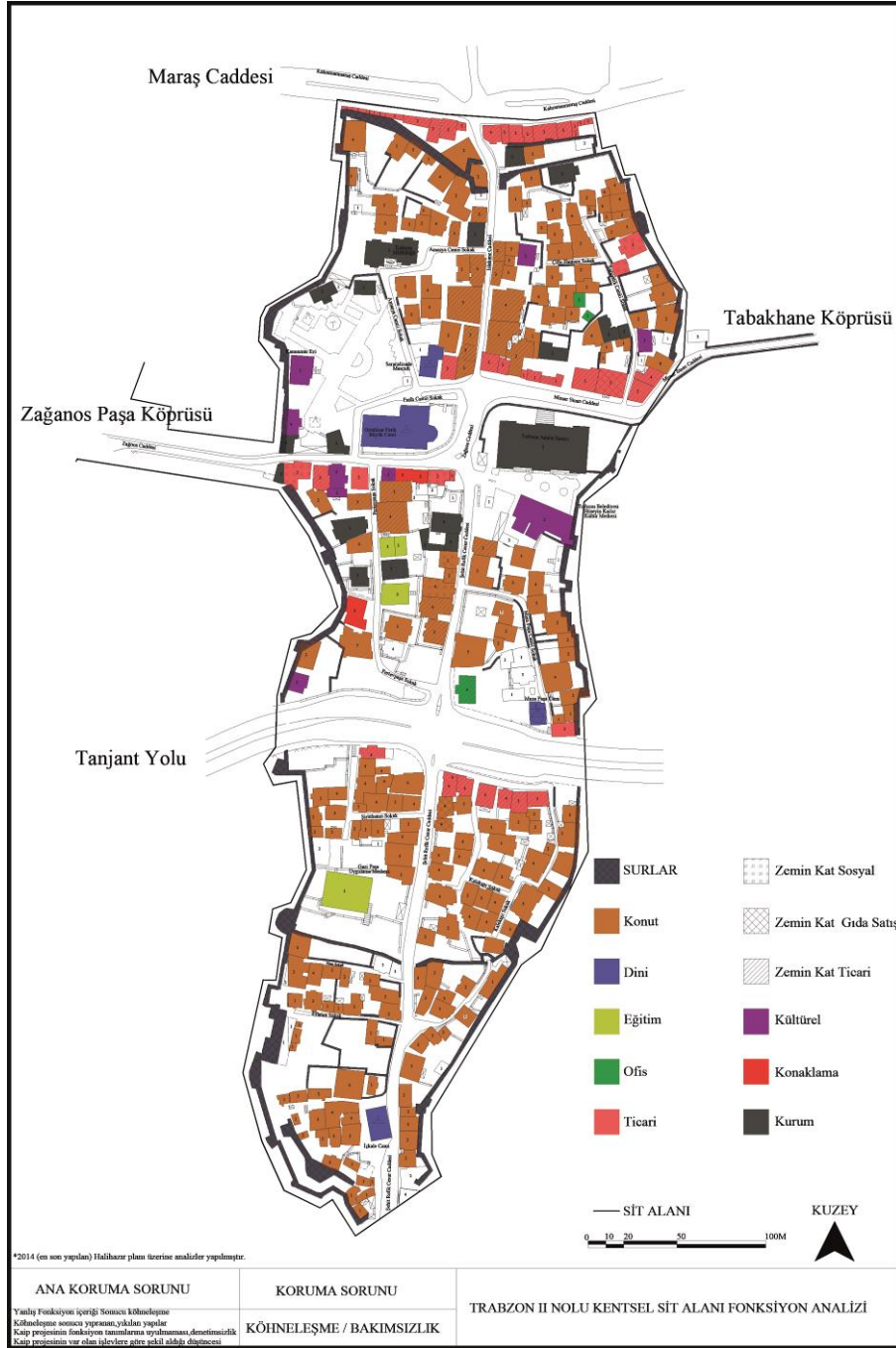
Şekil 14. Fonksiyon analiz. (Candaş, 2007)

Şekil 15. Kaip Projesi Revizyonu. (BİMTAŞ, 2011)

Candaş (2007)'nin yaptığı araştırmalardan hazırladığı fonksiyon haritası ve 2011 de BİMTAŞ tarafından güncellendiği bilinen KAİP projesi karşılaştırılmıştır. KAİP projesinin alanı olumlu yönde canlandırmak, stratejik

olarak geliştirmenin yanı sıra kütle ölçeğinde var olan fonksiyonların korunması için yapıldığını söylemek yanlış olmaz diye düşünülmektedir. Yani KAİP projesi alanda güncellemeler yapmış fakat kullanılan fonksiyonların içeriğinin uygunsuzluğunu veya alanın genel fonksiyon stratejisini değerlendirmemiş, var olan kurum, ticari, sosyal veya konutları olduğu işlevlerle korumayı amaçlayan genel bir planlamayla verilmiştir. Ayrıca, aynı yıl (2011) BİMTAŞ tarafından oluşturulan yenileme alanı projesi iptal edilmiştir.

Şekil 16. Fonksiyon yapı paftası 13.12.2023 tarihinde Tuğçe Seymen tarafından II No.lu kentsel sit alanı için hazırlanmıştır.

Sit alanında çoğunlukla bulunan konut yapıları fazlaca eskimiştir. Yapı stoğu eski olan bu alanda KAİP tarafından belirli olan işlevlere uyulsa da içeriği güncel hayatta yanlış kullanılmıştır. Ticari alan adı altında çoğunlukla ana aksta (anıtsal cami ve kurumun bulunduğu cadde) ve ara akslarda 2.el eşya satan mobilyacılar bulunmakta ve cadde üzerinde günümüz sosyal mekân anlayışını karşılayamayan büfe, birkaç yemek yeri bulunmaktadır. Alan sosyal yaşantıdan uzak kalmış, ticari aksın fonksiyonları (yoğunluklu ikinci el eşya satan dükkânlar) günümüzün ihtiyaçlarını karşılamadığından alanı sosyalleşmeden uzak bırakmıştır. Ayrıca, sosyal aktivite olmadığı gibi konutlara hizmet eden fonksiyonlar da yetersiz olmaktadır. Bu sebeplerle, alan köhneleşmeye mahkûm kalmıştır.

Şekil 17. Alandan harabe tarihi yapılar. (Tez kapsamında yapılan alan çalışması, 2023)

Yanlış fonksiyon kullanımı hem kullanıldığı tarihi yapıyı aktif olmadığı için koruyamamakta hem de alanın günümüz sosyal, ticari ve merkez özelliklerini taşımadığından köhneleşmeye sürüklenmektedir. Alandaki *teknik ve işlevsel yetersizlikten* ötürü konaklayan vatandaş profili *ekonomik olarak yetersiz* olduğundan da mülkiyeti şahsa ait olan yapılar onarılamamış ve harabeye dönmeye yüz tutan hatta dönen yapılar mevcuttur (Şekil 17).

Fonksiyon incelemesinde birkaç yapısal ölçekte tarihi yapısı korunmuş müze faaliyeti bulunmakta fakat hem alanın sosyal alan yetersizliği hem de bina ölçeğinde sosyal alan yetersizliğinden kaynaklı ziyaretçi profili belirli bir süre aralığında ziyaretini yapıp gitmekte, alan genel olarak birkaç kurumsal çalışanın günlük belirli zaman aralıklarında kullanımına kalmaktadır. Yani kullanıcı profili; konut sahipleri, idari birim çalışanları, müze ziyaretçileridir, yani alanda sürekli bir yaya akışı yoktur. Alan akşam vakitleri ve geceleri aktif ticari ve sosyal alan bulunmadığından sessizleşmekte ve *Vandalizm* 'e açık hale gelmektedir.

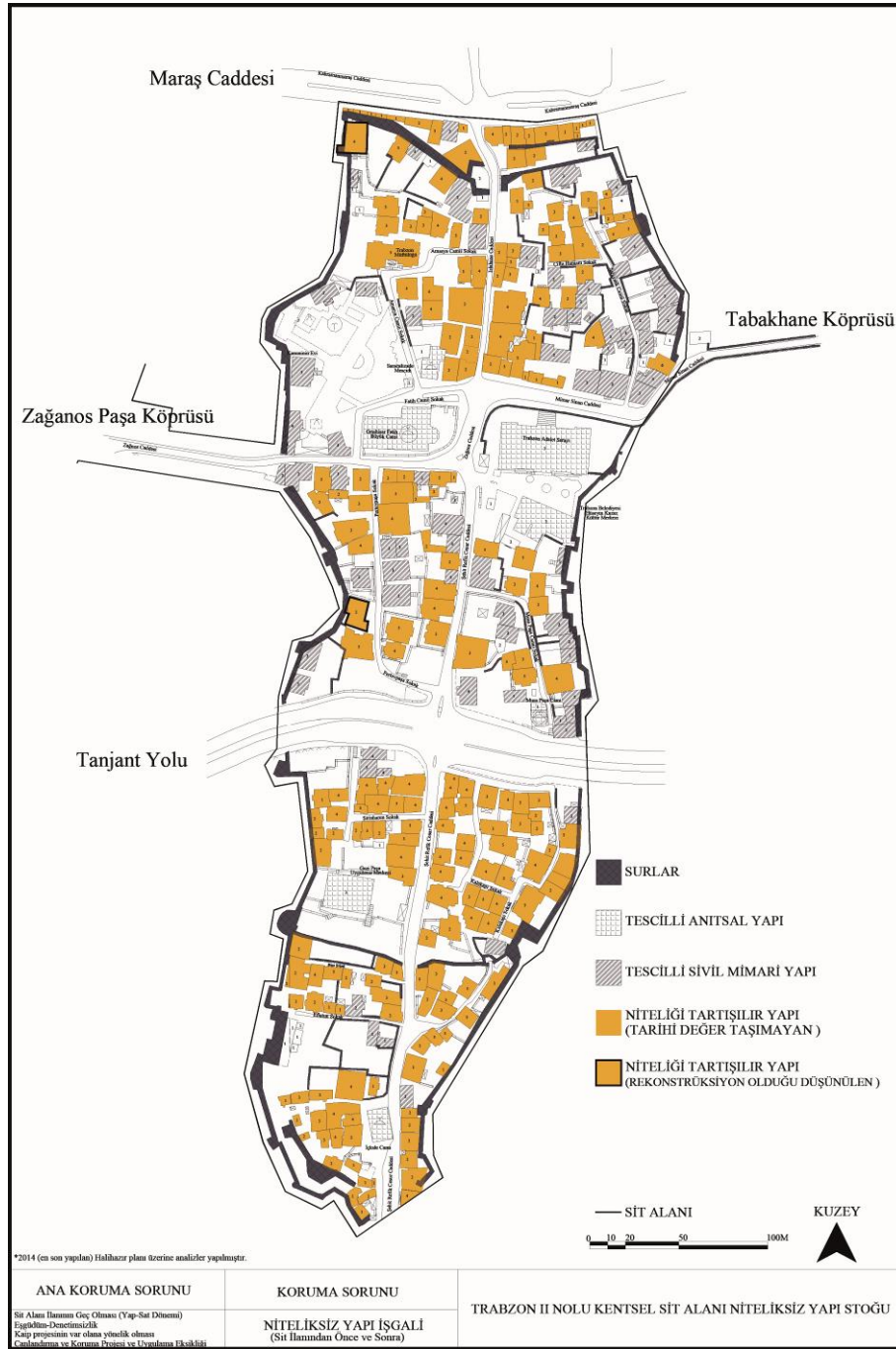

Şekil 18. Tarihi duvarlara grafiti (Vandalizm) / Uygun olmayan betonarme duvar. (Tez kapsamında yapılan alan çalışması, 2023)

Alanı canlandırmak ve sürekliliği sağlamak için alan yönetim planlaması yapılmalı ve niteliksiz konut alanları ve tarihi yapılar için farklı stratejiler belirlenip fonksiyonel çalışmalar yapılmalıdır. Alanda günümüzün ihtiyacı sosyal-ticari (multifonksiyonel) kullanımlı işlevler dağıtılmalı, ayrıca günümüz ihtiyaçları da düşünülerek işlev dağılımı yapılmalıdır.

Şekil 19. Cepheye niteliksiz ek / Niteliksiz Yapı / Bitişik nizam, yüksek gabari / Saygılı Olmayan Üslup (Tez kapsamında yapılan alan çalışması, 2023)

Şekil 20.Niteliksiz yapı stoğu analizi 13.12.2023 tarihinde Tuğçe Seymen tarafından II No.lu kentsel sit alanı için hazırlanmıştır.

Hem fonksiyon kaynaklı hem de eşgüdüm sorunun kaynaklı olarak yapılaşan niteliksiz yapılar yoğunluktadır. Bitişiginde bulunduğu tarihi yapıları kat yüksekliği, parsel genişliği dolayısıyla gölgelemekte bazen ise strüktürel olarak zarar verebilmektedir.

Bunların yanı sıra niteliksiz yapı elemanları (elektrik lambası, işaret tabelalar vb.), dış cephe düzeni, boya turları tarihi çevreye saygılı bir yaklaşımda bulunmamıştır.

3. DEĞERLENDİRME

2 No.lu sit alanında kaynak sorunlar, ana sorunlar ve alt koruma sorunları bulunmaktadır. Kaynak sorunlar diye nitelendirilen '*kentsel sit alanının geç ilan edilmesi*', '*koruma amaçlı imar planı uygulanmaması, yetersiz kalması*' ve '*eşgüdüm*' kaynaklı sorunlar alanın tüm problem stoğunun kaynak noktaları olarak belirlenmektedir. Bu kaynak noktalarının ortaya çıkardığı ana sorunlar ise '*yanlış fonksiyon sorunu*' ve '*niteliksiz yapı sorunu*' olarak kategorize edilmektedir.

Koruma amaçlı imar planına belirli noktalarda uyulmaması, bu planın alanı canlandırma amacıyla güncellenmemesi ve alanın tarihinin derince araştırılması sonucu yapılan analizler-sentezler ile detaylıca her bina ölçüğünde işlev kararları verilmemesi, kurulca hazırlanan plan notlarında bulunan işlev dağılımı kararlarının günümüzde var olan işlevlerle içerik açısından uyumsuzluğu, sosyal ve ticari olarak belirlenen işlevlerin detaylandırılıp günümüz koşullarınca turizm, sosyal yaşam ve alandaki konut kullanıcıları için çeşitlendirilmemesi (eşgüdüm, tarihi bilince sahip olunmaması), niteliksiz olarak bahsi geçen alanda varlığı süregelen yapıların koruma amaçlı imar planında işlevsel kararlar olarak yer almaması ve son olarak eşgüdüm sorunu kaynaklı denetiminin sağlanamamasından ötürü '*yanlış fonksiyon sorunu*' ortaya çıkmaktadır. Bu ana sorun, alanda en önemli alt sorun olan '*köhneleşmeye*' sebep olmaktadır. Mevcut olan tarihi yapı stoğunu da kaybetmemek, tarihi kent merkezi özelliğini geri kazandırmak için bu sorun çözüme ulaştırılmalıdır. Bunun sebebi ise alandaki güncel yapı fonksiyonlarının, yanlış fonksiyon kaynaklı çağımızın '*sosyal ve ticari fonksiyonlarını*' karşılayamayıp yeteri kadar kent kullanıcılarını çekememesi ve alan içerisinde yaşayan konut stoğuna fonksiyonel ve alt yapısal teknik hizmet verememesidir. Ayrıca yanlış fonksiyon kaynaklı sit alanındaki köhneleşmenin oluşturduğu veya fırsat verdiği diğer alt sorunlar ise '*kullanıcı eksikliği*', '*yıkılmaya yüz tutmuş harap veya yıkılmış tarihi yapılar*' (yanlış fonksiyon, köhneleşme, mülkiyet sahibi ekonomik durumu, eşgüdüm sorunu), '*cepheler ve plan tipolojilerinin bozulmaları*' (eşgüdüm sorunu, denetimsizlik, yanlış fonksiyon) ve '*Vandalizm*'dir.

Sit alanı, güncel ticari ve sosyal fonksiyon ihtiyacını karşılayamamasından kaynaklı kullanıcı profili azalmıştır. Alan 7/24 aktif olamamasından kaynaklı güvenlik sorununu ortadan kaldırma ihtiyacını da karşılayamamaktadır. Konut yoğunluklu ara sokakları aktif kılınabilecek kültürel ve sosyal fonksiyon yüklenmiş yapılar yok denebilecek kadar azdır. Buna karşın alan Vandalizm'e müsait kılınmıştır. Oranı yüksek olmamakla beraber sokak aralarındaki taş duvarlara, tarihi yapılara grafitiler yapılmıştır. (Vandalizm) Alandaki kullanıcı profilinin ekonomik düzeyi de tarihi yapıların harap ve yıkılmaya üzere olmasını açıklayacak bir başka sorundur. Mülkiyet sahibinin ekonomik düzeyi neticesinde veya alanda potansiyel görülmemesi kaynaklı bakımsız, onarımsız bırakılması sonucu tarihi yapılarda bozulmalar, yıpranmalar hatta yıkılmalar mevcut olmuştur. (yıkılmaya yüz tutmuş harap veya yıkılmış tarihi yapılar) Yanlış fonksiyon kaynaklı oluşan alt problemlerde son olarak, ana akslarda bulunan ve genelde yanlış ticari amaçlar uğruna kullanılan tarihi yapıların plan ve cephelerinde bozulmalar meydana getirilmesidir. Tarihi yapılarda kullanılan işleve göre cephelere uygunsuz ve saygılı olmayan üslupla eklemeler, değişimler yapılmış bu da tarihin kanıtlarını yanıltıcı ve zarar görmüş hale getirmiştir. (cepheler ve plan tipolojilerinin bozulmaları)

İkincil ana sorun ise sit alanının geç ilanından kaynaklı oluşan, denetimsizlik, eşgüdüm sorunu, tarihi koruma bilincine sahip olunmamasını da içeren ve hala çözüm üretilmeyen '*niteliksiz yapı stoğu*' nun varlığıdır. Alanın tarihi bir bütünlük içerisinde korunabilmesi veya niteliksiz diye arz edilen yapıların tarihi yapılara saygılı hale getirilebilmesi için '*kat yüksekliğinin fazlalığından ve yapı taban alanı genişliğinden tarihi yapıların gölgede kalmaması*', '*niteliksiz apartmanlaşma yapılarının tarihi yapılara saygılı üslupla yaklaşımı olmadığından alanın tarihi dokusunun bozmaması*', '*tarihi yapı cephelerine niteliksiz ek*' ve '*Niteliksiz kentsel donatı elemanlarının*' yapılmaması veya değiştirilmesi, uygun hale getirilmesi üzerine yeni stratejiler geliştirilmesi gerekmektedir.

Alan bir bütün tarihi çevre olarak korunabilmesi için niteliksiz yapılaşma bağlamında tarihi yapılar harici yapılaşmanın; tabela, elektrik lambası, bank, saksılık, kapı numaraları, bahçe duvarları, kaldırım ve yol malzemeleri gibi kentsel donatı elemanlarının alanın dokusuna uygun olması gerekmektedir. Fakat öyle değildir. Koruma amaçlı imar planında verilen kat yüksekliklerine uyulmamış veya uygun hale getirilmesi üzerine uygulamalar yapılmamıştır. Tarihi yapılaşma, genel ölçekte etüt analiz ile bakıldığında en fazla 4 katlı iken yeni yapılaşma 6 kata kadar çıkmakta ve kat yüksekliklerinden kaynaklı daha da yüksek gabariye sahip olmaktadır. Ayrıca, alanda ki betonarme yapılaşma alanın tarihi dokusuna öykünmemiş, saygılı olmamış veya hiçbir tasarım yöntemini benimsemeyen serbestçe yapılmıştır. Bunun sonucunda alan tarihi yapı tipolojisini belli bölgelerde vurgulayamamış sönük kalmıştır. Tarihinin Roma Dönemi'ne dayandığı bilinen ilk idari yerleşim alanı olan Yukarı Hisar bölümünde ise niteliksiz yapılaşmalar devam etmiş, arkeolojik kazı alanı olabilecek bir alan işgal edilmiştir. Yapısı korunabilmiş olan yapılarda böylece kültürel ölçekte koruma olarak kalmıştır. Tarihi yapıların cephelerindeki tabelalar ise oransal olarak cephede büyük kalmakta, masif ve opak bir yapıda olduğundan cepheyi gizlemektedir. KAİP projesinin ve kurulun varlığına rağmen tarihi yapıların cephelerindeki niteliksiz ek oluşumu engellenememiştir. Bu da yine eşgüdüm ve denetimsizlik problemini gündeme getirmektedir.

4. SONUÇ

Tarihi incelemelerinden yola çıkarak 2 No.lu sit alanı tarihi kent merkezinin çekirdeğini oluşturmaktadır. Fakat günümüzde bahsedilen koruma sorunları neticesinde merkez olma özelliğini kent konumu haricinde kaybetmiştir. Bu sebeple alanda kaynak sorunları ve alt sorunları belirtilen köhneleşme ve niteliksiz yapı stoğu birikimi meydana gelmiştir. Alanın tekrar günümüz koşullarına uygun fonksiyonda bir merkez olarak canlandırılması, mevcut tarihi yapı stoğunun korunması, onarılması ve restore edilmesi, mevcutta bulunamayan tarihi yapılarının rekonstrüksiyon açısından değerlendirilmesi, arkeolojik kazı alanı olarak belirlenebilecek alanlar için stratejik çıkarımlar yapılması ve niteliksiz yapı stoğunun alana saygısız yaklaşımını azaltmak veya engellemek için belirli çalışmaların yapılması gerekmektedir.

1993'lerden beri süregeldiği tespit edilen, alan ile ilgili çeşitli çalışmalar bulunmaktadır. Koruma kurulu tarafından da 1989 yılında KAİP hazırlanmış, BİMTAŞ tarafından 2011 yılında revize edilmiştir. Aynı yıl yenileme projesi hazırlanmış ve iptal edilmiştir. İleriki yıllarda (2015) hazırlanan bu yenileme projesi ile ilgili sürdürülebilirlik üzerine bir inceleme yapılmış fakat yine de alan köhneleşme olgusunu kendi içerisinde korumaya devam etmiş, (gözlemlere dayanarak) yönetimler incelemeleri baz alarak koruma açısından uygulamada bir adım ilerlememiştir. Buna karşın en önemli engel olan olgu ülkemizde ki ekonomik şartlar ve anlayışlar olduğu düşünülmektedir. Sunulan stratejilerin ekonomik sürdürülebilirliği ve sosyal açıdan cazip edici olması, ekonomik getirisinin yerel yönetime, yatırımcılara ve mülkiyet sahiplerine ikna edici olması, çalışılması gereken tarihi kent merkezinin canlandırılmasında ki en önemli olgulardan biri olduğu düşünülmektedir.

Belirtilen kaynak sorunlardan olan kurul-yerel yönetim-denetim mekanizması arasındaki *eşgüdüm sorunu*na çözüm, ilk olarak yerel yönetimde var olmayan 'KUDEB' kurulması istemidir. KUDEB'in tüm envanter kararlarını denetlemesi ve belediye ile kurul arasındaki eşgüdümü sağlaması beklenmektedir. Sivil Toplum Kuruluşlarının alan ile ilgili çalışmalar başlatması öneriler arasındadır. Ek olarak, kentlinin Mimarlara Odası tarafından kültür varlıklarının koruma konusunda ve kentin tarihini anlatan ilgi çekici etkinlikler ile bilinç kazandırılması gerekmektedir. Bu şekilde yerel yönetimlerin aksi kararlarına karşı çıkılabilecek toplulukların oluşmasının sağlanması, kentlinin ve hatta alanda yaşayan konut sahiplerinin bilinçlenmesi beklenmektedir. Vatandaşın yanı sıra yapılan çalışmalar belediyenin izni ile kendilerine sunulmalı ve ekonomik, turistik getirileri ve prestij açısından avantajları anlatılmalı, ikna edici olunmalıdır.

Niteliksiz Yapılaşma için yapıların bölge bölge (Yukarı Hisar, Ortahisar Tanjant üstü, Tanjant altı, Orta Hisar ana aks, Orta Hisar alt kısmı) gruplara ayrılması gerekmekte, genel stratejilerin belirlenmesi beklenmektedir. Daha sonra sokak sokak analiz yapıp kütleli ölçekte veya sokak ölçeğinde sağlıklaştırma, yenileme vb. analizler yapılmalı kararlar belirlenmelidir. Verilen kararlardan niteliksiz yapıların yıkılıp yerine yeni yapı inşa edilecek parseller için KAİP projesi güncellenmeli, var olan tarihi yapı stoğunun cephe tipoloji analizlerinden ve planlardan tipoloji kütüphanesi çıkartılmalı, tarihi yapıların yoğunlukta olduğu sokakların her birine yeni yapı ve sağlıklaştırma önerileriyle sokak silüeti örnekleri çizilmelidir. Kütleli ölçekte her bir yeni yapı projesi için kütüphanelerden referans alınması mecburi tutulmalıdır. KAİP projesi güncel zamanın ihtiyaçlarına karşılık ve yıkılıp yenilenen yapılar için güncellenmeli ve detaylandırılmalıdır. Tarihi yapılardaki niteliksiz ekler tespit edilmeli haritalandırılmalı, her biri için restitüsyon ve temizleme, tedavi edici koruma projesi hazırlanmalıdır. Elektrik direkleri, tabelalar, aydınlatma lambaları, duvar malzemeleri, kapı numaraları tabelaları, bitki saksıları, banklar ve tüm kentsel donatı kapsamındaki öğeler için de bir kütüphane hazırlanmalı tarihi araştırılıp tek tip saygılı bir üslup belirlenmelidir. Ayrıca dönüşüm projesi olarak adlandırılan ve ihtiyaca göre temizleme, sağlıklaştırma, yenileme, bakım-onarım stratejileri içeren bir canlandırma projesi için ekonomik plan ve stratejik adımlar hazırlanmalıdır.

Son olarak *Yanlış Fonksiyon sorunu* için KAİP projesi güncellenmelidir. Plan notlarında belirlenmiş olan ticari fonksiyonlar detaylandırılıp multifonksiyonel sosyal-ticari alanlar içeren bir alan yaratma kaygısı güdülmelidir. Yenilenecek olan yapılar, sağlıklaştırma yapılan yapılar, bakım-onarım gören tarihi yapılar için farklı farklı stratejiler geliştirilip sokak sokak fonksiyon dağılımı yapılmalı alan bölgesel olarak incelenip ana akslardan yayılım gösteren bir sosyal aks yaratılmaya çalışılmalıdır. Tarihi kent çekirdeği olan bu alandaki merkez olma olgusu günümüzdeki merkez fikirlerinin işlevleri göz önüne alınarak sosyal bir alan elde etme fikriyle gelişmeli, hem turistik açıdan hem kentlinin sosyal ve ticari ihtiyaçlarını karşılamak hem de var olan ve korunması öngörülen konut yapılarındaki kullanıcıların gerekliliklerini karşılamak amacıyla kent bütününden yola çıkarak bir fonksiyon stratejisi incelemesi yapılmalıdır.

Buna göre; Uzun Sokak'tan (İmparatorluk yolu) (Uzun Çarşı) gelen sosyal-ticari aks devam ettirilmeli bir kolu kanuni parkına (eskiden meydan olduğu varsayılan) diğer kolu Zağanos Köprüsü'ne ilerleyerek Atapark Meydanı'na ve Zağanos rekreasyon etkinlik alanına bağlanmalı, yönlendirme yapılmalıdır. Alanda Zağanos ve Tabakhane Vadisi'nde etkinlik düzenleyecek ve topluma reklam yapılacak, günümüz etkinlik anlayışında dikkat

çekici tanıtımlar yapılacak bir reklam-etkinlik ajansı kurulmalıdır. İnsanları alana davet eden sosyal fonksiyonlar ve uygun ticari işlevlerden oluşan ‘*Sosyal + ticari*’ fonksiyon tanımını geliştirilmelidir. Fakat en önemlisi bu fonksiyonların dağılımı ve hangi yapılara verileceği ayrıca sokakların fonksiyon stratejisinin incelenmesidir. Derecelendirme yapılarak, hem gruplar halinde hem de dereceler halinde sokaklar gruplandırılmalı genel stratejilerden özel stratejilere doğru inceleme yapılmalıdır. Fonksiyon belirlenirken sokaklarda 7/24 aktif olabilecek fonksiyonlar da belirlenmeli, Vandalizm’in önüne geçilip alanın güvenliği artırılmalıdır. Belirli saatten sonra da aktif olabilecek fonksiyonlara KAİP projesinde de yer verilmeli ve uygulanıp uygulanmadığı denetlenmelidir. Canlandırma stratejisi referansı ile güncellenen KAİP projesine fonksiyon içeriği olarak ta uyum sağlanması koşulu ile bakım-onarımda hibe desteği ve kredi imkânı sağlanması ile ekonomik kolaylaştırma çalışması yapılmalıdır. Aynı çalışma sermaye yönünden yeni yapı veya sağlıklaştırma yapacak yatırımcılar içinde geçerli ve teşvik edici olmalıdır. Bahsedilen ekonomik kolaylığın haricinde de ekonomik süreklilik için araştırmalar yapılması önerilmektedir.

Ek olarak, 2 No.lu sit alanının tarihi dokusu dikkate alınarak tarihinde belirtilen cami çevresindeki meydan varlığı, ana akslardaki ve Aşağı Hisar’a inen ticari alan varlığı göz önünde bulundurulmalıdır. Tarihinde belirtilen günümüze kalıntı olarak veya fikri olarak ulaşan önemli anıtsal yapılar araştırılmalı, arkeolojik kazı alanı, arkeolojik açık hava müzesi veya rekonstrüksiyon değerlendirilmesi yapıp günümüzde kullanıma açılması gerektiği düşünülmektedir. Bu şekilde, gelecek nesillere hem alandaki var olan tarihi yapıların, hem günümüze ulaşamayan tarihi yapıların veya dokuların hem de alanın bütünleşik tarihi çevre atmosferinin iletimi sağlanmalıdır.

KAYNAKLAR

- Ahunbay, Z. (2004). *Tarihi çevre koruma ve restorasyon*. İstanbul: Yapı Endüstri Merkezi Yayınları.
- Anthony, B. ve Winfield, D. (2020). *Karadenizin ortaçağ eserleri ve topoğrafyası*. (I.ve II. cilt). (İ. Köse, Çev.) Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Ardel, A. (2014). Trabzon ve civarının morfolojisi üzerine gözlemler. *Türk Coğrafya Dergisi* (1), 71-85. doi: <https://doi.org/10.17211/tcd.26830>
- Aygün, N. (2005). *On sekizinci yüzyılda Trabzon'da ticaret*. İstanbul: Serander Yayınları.
- Aysu, E. Trabzon Kenti Planlama Çalışmaları ve Tarihsel Çevre Koruma İlişkileri, Türkiye Birinci Şehircilik Kongresi 2.Kitap, Ankara, 1982, 181-208
- Candaş, N. (2002). *Tarihi Çevre Korumada Yaklaşımlar ve Teknikler, Örnekleme: Doğu Karadeniz Bölgesi Kentsel Sitleri*. (Yüksek Lisans Tezi). K.T.Ü. Trabzon.
- Candaş Kahya, N. Sağgöz, A. (2004). "Kentsel Sitlerde Değişim: Doğu Karadeniz Bölgesi Kentsel Sitleri", *Planlama*, (4): 57-66.
- Candaş Kahya, N. (2007). *Doğu Karadeniz Bölgesi Kentsel Sitlerinde Koruma Sürecinin Değerlendirilmesi*, (Doktora Tezi). K.T.Ü. Trabzon.
- Demirkaya, F. Tuluk, Ö. (2018) *Kommenos Hanedanlığından Osmanlı'ya Trabzon Mahalleleri: Kentsel Dinamikler Bağlamında Bir Fiziksel Gelişim Okuması, Türkiye Kentsel Morfoloji Araştırma Ağı II. Kentsel Morfoloji Sempozyumu*, İTÜ Mimarlık Fakültesi, İstanbul.
- Görgülü, T. (2016). Apartman tipolojisinde geçmişten bugüne; kira apartmanından "rezidansa" geçiş. *Tüba-Ked Türkiye Bilimler Akademisi Kültür Envanteri Dergisi* , (14), 165-178.
- Karpuz, H. (2018) *Trabzon merkez ve ilçelerindeki önemli tarihi yapılar*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Lynch, H. F. (1901). *Armenia. Travels and Studies*. Londra.
- Örnek Özden, E. (2006). 'Kentsel Sit Alanı' İlanı 'Mutlak Korunuyor' Anlamına Geliyor Mu? *Gazi Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 21 (4). 651-660.
- Öztürk, T., Emir, O., Karpuz, H., Tellioğlu İ., İnan, K., Emecen, F. M., Bostan, M. H., Açık, T., Tosun, M., Aygün, N., Tuluk, Ö. İ., Demirkaya, Üstün, F. (2021) *Trabzon'da fetih ve şehir*. İstanbul: Trabzon Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları.
- Var, E. (2015). *Kentsel Yenileme ve Sosyal Sürdürülebilirlik: Trabzon Ortahisar Örneği*. (Yüksek Lisans Tezi) İstanbul Teknik Üniversitesi. İstanbul.

URL KAYNAKÇA:

İlke Kararları Kentsel Sitler, Koruma ve Kullanma Koşulları.
(<https://teftis.ktb.gov.tr/yazdir?95016AAA9BA71DE2112A25938C520B41>) (Erişim Tarihi: 30.09.2023)

Zorlu, T. ve Aydınant, E. ve Ergin, E. (2009). Kent kimliği: Tanjant ve Karadeniz sahil yollarının Trabzon kent kimliğine etkileri. *Mimarlık 352 Dergisi*.
(<http://www.mimarlikdergisi.com/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=366&RecID=2331#>)
(Erişim Tarihi:30.09.2023)

Not: Bu makale, İstanbul Ticaret Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Koruma ve Restorasyon Tezli Yüksek Lisans Programı'nda, Burhan SATICI danışmanlığında, Tuğçe SEYMEN tarafından yürütülecek olan "Trabzon İli 2 No.lu Kentsel Sit Alanı Koruma Sorunları, Önerileri ve Canlandırma Stratejisi" başlıklı, yüksek lisans tezinin ön çalışmalarından yararlanılarak hazırlanmıştır.